



European Network for
Rural Development

PRZEGLĄD OBSZARÓW WIEJSKICH UE
NR 32



**DŁUGOTERMINOWA
WIZJA
DLA
OBSZARÓW
WIEJSKICH**

Europejska Sieć na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Europejska Sieć na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (ENRD) to forum wymiany informacji dla podmiotów zaangażowanych w rozwój obszarów wiejskich w całej Unii Europejskiej (UE). ENRD przyczynia się do skutecznego wdrażania programów rozwoju obszarów wiejskich (PROW) państw członkowskich, wspierając gromadzenie wiedzy i dzielenie się nią, jak również ułatwiając wymianę informacji i współpracę obszarów wiejskich w całej Europie.

Każde państwo członkowskie utworzyło krajową sieć obszarów wiejskich (KSOW), która skupia organizacje i organy administracji zaangażowane w rozwój obszarów wiejskich. Na poziomie UE ENRD wspiera tworzenie sieci kontaktów między takimi krajowymi sieciami obszarów wiejskich, krajowymi administracjami i organizacjami europejskimi.

Dodatkowe informacje można znaleźć na stronie internetowej ENRD (<https://enrd.ec.europa.eu/pl>).

Tekst ukończono w lipcu 2021 r.

Wydanie pierwsze

Opinie wyrażone w niniejszej publikacji są jedynie opiniami autora (autorów) i w żadnym razie nie stanowią oficjalnego stanowiska Komisji Europejskiej.

Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, 2021

© Unia Europejska, 2021

Ponowne wykorzystanie dozwolone pod warunkiem podania źródła. Ponowne wykorzystanie dokumentów Komisji Europejskiej reguluje decyzja 2011/833/UE (Dz.U. L 330 z 14.12.2011, s. 39). Wykorzystywanie lub kopiowanie zdjęć lub innych materiałów, co do których UE nie przysługują prawa autorskie, wymaga bezpośredniej zgody właściciela praw.

Print ISSN 1831-5313 KF-AJ-21-002-PL-C

PDF ISSN 1831-5372 KF-AJ-21-002-PL-N

Redaktor naczelny: Neda Skakelj, kierownik działu w Dyrekcji Generalnej ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich Komisji Europejskiej

Redaktor: Elena Di Federico, kierownik ds. publikacji, punkt kontaktowy ENRD

Podziękowania

Główni współautorzy: John Grieve, Paul Soto, Marianne Geater.

Redakcja techniczna: Benoit Goossens (Tipik)

Fotografia na okładce © Rachel Grieve

SPIIS TREŚCI

DŁUGOTERMINOWA WIZJA DLA OBSZARÓW WIEJSKICH

© Freepik

Przedmowa: Mario Milouchev, Komisja Europejska.....	2
Wprowadzenie.....	4
1. Długoterminowa wizja dla obszarów wiejskich UE.....	6
2. Cyfrowa przyszłość obszarów wiejskich.....	11
3. Zielony Ład na rzecz przyszłości europejskich obszarów wiejskich.....	16
4. Odporna przyszłość obszarów wiejskich.....	22
5. Sprawiedliwa i sprzyjająca włączeniu społecznemu przyszłość obszarów wiejskich.....	28
6. Uwagi końcowe.....	34

Przedmowa

Mario Milouchev, Dyrektor ds. Rozwoju Obszarów Wiejskich I oraz Pomocy Przedakcesyjnej,
Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, Komisja Europejska



Jest mi niezmiernie miło przedstawić niniejsze wydanie Przeglądu Obszarów Wiejskich ENRD, którego tematem jest długoterminowa wizja dla obszarów wiejskich. Nowy numer Przeglądu pojawia się w interesującym momencie dla europejskich obszarów wiejskich. W chwili, gdy piszę te słowa, Komisja jest na etapie przyjmowania komunikatu w sprawie długoterminowej wizji dla obszarów wiejskich UE. Osiągnięto też właśnie długo oczekiwane porozumienie polityczne dotyczące przyszłej WPR, która jest jednym z podstawowych instrumentów kształtowania przyszłości obszarów wiejskich. W Przeglądzie można znaleźć szereg ciekawych artykułów i opinii. Poglądy wyrażone przez autorów każdego artykułu stanowią cenny wkład w debatę na temat przyszłości naszych obszarów wiejskich, którą prowadziliśmy przez ostatni rok.

Pracując nad tą wizją, dołożyliśmy wszelkich starań, aby nawiązać współpracę ze społecznościami z wielu różnych części Europy i zapoznać się z ich opiniami oraz aby wykonać zobowiązanie wiceprzewodniczącej Dubravki Šuicy, że będzie to „nasza wspólna wizja, opracowana nie dla obszarów wiejskich, lecz z obszarami wiejskimi”. Obejmowało to realizację intensywnego programu działań: między innymi szeroko zakrojone konsultacje online, trwające dziewięć miesięcy prace grupy tematycznej ENRD, prognozowanie mające na celu określenie możliwych scenariuszy dla obszarów wiejskich w 2040 r., wkład i analizy w ramach licznych projektów badawczych i badań UE, 170 warsztatów interaktywnych z udziałem ponad 3 tys. mieszkańców oraz twórczą wymianę pomysłów między setkami uczestników podczas Tygodnia wizji obszarów wiejskich ENRD.

Ważnymi tematami, jakie poruszano w ramach tych działań, była konieczność „zmiany narracji” na temat obszarów wiejskich w Europie, a także potrzeba uznania i znalezienia elastycznych rozwiązań, które odpowiadałyby niezwykle różnorodności naszych obszarów wiejskich. Dotarły do mnie również niezwykle istotne wspólne przekazy dotyczące głównych wyzwań, z jakimi musi zmierzyć się wiele naszych obszarów wiejskich i które obejmują m.in. depopulację, dostęp do miejsc pracy, usług i mobilności, słabą łączność oraz niski poziom umiejętności cyfrowych. W przekazach tych podkreślano jednak także możliwości, jakie te obszary mogą oferować i oferują w rozwijających się sektorach związanych z biogospodarką, agroturystyką, żywnością wysokiej jakości itp. Pandemia COVID-19 uwydatniła wyjątkową wartość obszarów wiejskich dla dobrostanu całego społeczeństwa, a także fakt, że ich szczególny wkład może nabrać większego znaczenia, w miarę jak będziemy opanowywać kryzys klimatyczny oraz przeprowadzać transformację ekologiczną i cyfrową.



Kolejnym ważnym przekazem – który w pełni popieram – jest to, że ludzi należy umieścić w centrum wizji dla obszarów wiejskich: zarówno poprzez uznanie ich roli jako głównych inicjatorów zmian, jak i poprzez dążenie do poprawy ich dobrostanu. Pojawiły się także wezwania do opracowania strategii politycznych i podjęcia konkretnych działań, które wzmocnią pozycję społeczności wiejskich oraz pozwolą im wykorzystać nowe możliwości i pokonać bariery, z którymi niewątpliwie wiele z nich nadal się mierzy, zwłaszcza w bardziej oddalonych regionach. Plan działania UE na rzecz obszarów wiejskich, który będzie towarzyszył komunikatowi w sprawie wizji dla obszarów wiejskich, w dużym stopniu przyczyni się do zaradzenia tej sytuacji na szczęblu UE.

Oczywiste jest, że aby wizja uwzględniała wszystkie kwestie związane z naszymi obszarami wiejskimi, musi ona wykraczać poza rolnictwo, demografię czy jakąkolwiek politykę indywidualną. Wielu współautorów zwróciło uwagę na potrzebę bardziej całościowego opracowywania strategii politycznych dotyczących obszarów wiejskich oraz wdrażania tych strategii i zarządzania nimi. Jest to niewątpliwie złożony i długofalowy proces. Możemy jednak zrobić wiele, aby jak najlepiej wykorzystać dostępne instrumenty i narzędzia. Opracowując wizję na szczęblu unijnym, podjęliśmy już kroki służące połączeniu działań służb Komisji odpowiedzialnych za te dziedziny polityki, które mają wpływ na obszary wiejskie. W przyszłości powinniśmy również położyć większy nacisk na weryfikację wpływu głównych inicjatyw politycznych UE na rozwój obszarów wiejskich, aby zapewnić szczegółową analizę potencjalnych skutków tych inicjatyw. Jesteśmy również świadomi, że powodzenie długoterminowej wizji ma znaczenie nie tylko dla polityki europejskiej.

Wdrażanie będzie przebiegać na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym. W urzeczywistnianie wizji muszą zaangażować się wszystkie szczeble sprawowania rządów i zainteresowane strony. Uważam, że potrzebujemy nowego paktu na rzecz obszarów wiejskich, który połączy wszystkie zainteresowane strony i strategie polityczne w tym zakresie.

Zachęcam do zapoznania się z komunikatem Komisji oraz pakietem dokumentów, które będą mu towarzyszyć¹. Mam nadzieję, że rozpoznają Państwo w nich niektóre ze swoich kluczowych problemów i aspiracji. Komunikat stanowi dopiero pierwszy krok na drodze ku przyszłości, jakiej chcemy dla europejskich obszarów wiejskich do 2040 r. – wzmocnionych, połączonych, odpornych i dobrze prosperujących – a którą możemy stworzyć tylko dzięki współpracy. Wspomniany komunikat opiera się na wielu celach pośrednich, między innymi na poprzednim komunikacie z 1988 r. w sprawie obszarów wiejskich, dwóch deklaracjach z Cork z 1996 r. i 2016 r., Agendzie 2000 oraz na dziesięcioleciach wdrażania filaru WPR dotyczącego rozwoju obszarów wiejskich. Biorąc pod uwagę zmiany w kontekście politycznym, gospodarczym, społecznym i demograficznym, jest to w pewnym sensie nowy początek procesu na następne 20 lat.

Zachęcam Państwa do udziału w debacie i wymianie poglądów, którą – mamy nadzieję – zapoczątkuje komunikat dotyczący wizji. Jestem pewien, że ENRD i przyszła europejska sieć WPR nadal będą w centrum tych ważnych dyskusji.

1 Oprócz komunikatu Komisji na stronie internetowej Komisji zostaną opublikowane: plan działania UE na rzecz obszarów wiejskich, dokument roboczy służb Komisji zawierający analizę sytuacji na obszarach wiejskich UE oraz sprawozdanie zbiorcze na temat wyników konsultacji publicznych dotyczących wizji. Dokumenty te będą dostępne pod adresem: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/long-term-vision-rural-areas_pl.



Wprowadzenie

Komisja Europejska opracowuje długoterminową wizję dla obszarów wiejskich UE. Celem wizji jest umożliwienie maksymalnego wykorzystania potencjału obszarów wiejskich oraz wspieranie ich w rozwiązywaniu specyficznych problemów, z jakimi się borykają, począwszy od zmian demograficznych, przez kwestie związane z łącznością po zagrożenie ubóstwem i ograniczony dostęp do usług. Wizja jest opracowywana w ścisłej współpracy z organami na szczeblu lokalnym i regionalnym oraz z mieszkańcami obszarów wiejskich.

Niniejsze wydanie „Przeglądu obszarów wiejskich UE” przygotowano na podstawie wyników prac ENRD nad długoterminową wizją. W niniejszej publikacji przeanalizowano przyszłość obszarów wiejskich pod względem cyfrowym, środowiskowym i społecznym, a także pod względem odporności.

„Nasze obszary wiejskie (...) są kluczowym elementem naszych społeczeństw oraz naszej gospodarki. Różnorodność krajobrazu, kultury i dziedzictwa jest jedną z najbardziej charakterystycznych i niezwykłych cech Europy. Są one istotną częścią naszej tożsamości i naszego potencjału gospodarczego. Będziemy pielęgnować i konserwować nasze obszary wiejskie, a także inwestować w ich przyszłość¹. Tymi inspirującymi słowami przewodnicząca Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen uruchomiła w lipcu 2019 r. inicjatywę „Długoterminowa wizja dla obszarów wiejskich”.

Proces opracowywania wizji obejmował zakrojone na szeroką skalę konsultacje publiczne; działanie prognostyczne prowadzone przez Wspólne Centrum Badawcze Komisji Europejskiej (JRC) i realizowane w ramach grupy tematycznej ENRD ds. długoterminowej wizji obszarów wiejskich; działania angażujące zainteresowane strony, zorganizowane przy wsparciu pakietu warsztatowego dla

krajowych sieci obszarów wiejskich i innych zainteresowanych stron z obszarów wiejskich; a także wkład z projektów badawczych i prac analitycznych na poziomie UE i państw członkowskich. Wszystko to znajdzie odzwierciedlenie w komunikacie Komisji Europejskiej, który zostanie opublikowany pod koniec czerwca 2021 r. ENRD odegrała znaczącą rolę w tym procesie².

W okresie od września 2020 r. do maja 2021 r. grupa tematyczna ENRD ds. długoterminowej wizji dla obszarów wiejskich zgromadziła niewielki, lecz oddany sprawie zespół świadomych sytuacji i zaangażowanych zainteresowanych stron z różnych części Europy. Pełniąc rolę ośrodka wymiany doświadczeń i dyskusji, grupa tematyczna brała udział w prognozowaniu prowadzonym przez JRC, usprawniła przekazywanie informacji o wizji oraz zachęciła zainteresowane strony do trwałego zaangażowania się w dialog na temat tej inicjatywy.

1 Ursula von der Leyen (2019), „Unia, która mierzy wyżej. Mój program dla Europy”, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/political-guidelines-next-commission_pl.pdf.

2 Więcej szczegółowych informacji na temat procesu i powiązanych materiałów można znaleźć w portalu długoterminowej wizji obszarów wiejskich ENRD, https://enrd.ec.europa.eu/enrd-thematic-work/long-term-rural-vision/long-term-rural-vision-portal_pl.



Przełomowym krokiem w procesie dążenia do publikacji komunikatu Komisji w sprawie wizji był zorganizowany przez ENRD „Tydzień wizji obszarów wiejskich: wyobraźmy sobie przyszłość europejskiej wsi (22–26 marca 2021 r.)”³. Podczas tego wirtualnego wydarzenia odbyły się prezentacje i dyskusje na wysokim szczeblu, a także zorganizowano warsztaty, działania dodatkowe i wirtualną platformę handlową. Wydarzenie to było również okazją do przedstawienia wyników konsultacji publicznych rozpoczętych przez Komisję Europejską jesienią 2020 r. oraz wyników działania prognostycznego⁴.

Ponadto podczas Tygodnia wizji obszarów wiejskich odbyła się ceremonia wręczenia nagród ENRD Rural Inspiration Awards 2021. Tegorocznym tematem była „Nasza przyszłość na obszarach wiejskich”, a wszystkie projekty finalistów promują działania, które są spójne z przewidywanym kierunkiem wizji poprzez wspieranie odpornych, cyfrowych, zrównoważonych i sprzyjających włączeniu społecznemu obszarów wiejskich przyszłości⁵.

W niniejszym wydaniu „Przeglądu obszarów wiejskich UE” można znaleźć artykuły ekspertów z różnych dziedzin i państw, którzy proponują odmienne wizje dotyczące przyszłości obszarów wiejskich w Europie, oparte na wynikach prac grupy tematycznej ENRD ds. długoterminowej wizji obszarów wiejskich oraz wnioskach z Tygodnia wizji obszarów wiejskich. Artykuły zamieszczone w niniejszej publikacji dotyczą pięciu głównych aspektów przyszłej wizji dla obszarów wiejskich, które to aspekty znalazły się w centrum zainteresowania w czasie interaktywnych warsztatów prowadzonych w ramach Tygodnia wizji obszarów wiejskich. Artykuły, podobnie jak warsztaty, dotyczą „wizji” dla obszarów wiejskich do 2040 r. oraz konkretnych działań, które należy podjąć, aby ją zrealizować.

W **artykule 1** podsumowano prace nad długoterminową wizją dla obszarów wiejskich UE, podkreślając przyjęte w jej ramach podejście partycypacyjne – wizję dla obszarów wiejskich opracowano we współpracy z mieszkańcami wsi.

W **artykule 2** przedstawiono wizję obszarów wiejskich przyszłości, wyposażonych w technologie cyfrowe i połączone, w których technologia, infrastruktura i umiejętności uwzględniają lokalne i globalne wyzwania.

W **artykule 3** zaprezentowano wizję „zielonej” przyszłości obszarów wiejskich, w której obszary wiejskie spełniają cele Europejskiego Zielonego Ładu i wykorzystują swoje możliwości na potrzeby przejścia na gospodarkę niskoemisyjną o obiegu zamkniętym.

W **artykule 4** przedstawiono przegląd głównych elementów dotyczących odporności obszarów wiejskich, opierając się między innymi na wnioskach wyciągniętych z pandemii COVID-19.

W **artykule 5** przeanalizowano przyszłość obszarów wiejskich, w której rozwiązania dostosowane do potrzeb pomagają zmniejszyć różnice istniejące w przypadku grup społecznie wrażliwych – dzięki temu obszary wiejskie staną się bardziej sprawiedliwe i będą sprzyjały włączeniu społecznemu.


W **artykule 6** połączono podstawowe aspekty długoterminowej wizji przyszłości obszarów wiejskich sprzyjających włączeniu społecznemu, lepiej skomunikowanych, zrównoważonych i odpornych.

Punkt kontaktowy ENRD

³ https://enrd.ec.europa.eu/news-events/events/rural2040-vision-week_pl

⁴ Zob. „Blizsze spojrzenie na” Tydzień wizji obszarów wiejskich w Rural Connections 2-2021, https://enrd.ec.europa.eu/publications/rural-connections-22021_pl.

⁵ https://enrd.ec.europa.eu/news-events/news/rural-inspiration-awards-2021-our-rural-future_pl



1. Długoterminowa wizja dla obszarów wiejskich UE

© Freepik

WPROWADZENIE

OPRACOWANIE WIZJI

TYDZIEŃ WIZJI OBSZARÓW WIEJSKICH

URZECZYWIŚNIANIE WIZJI

WEDŁUG MAURY FARRELL

Obecnie dr Maura Farrell jest starszym wykładowcą w Szkole Geografii, Archeologii i Studiów Irlandzkich na Narodowym Uniwersytecie Irlandii (NUI) w Galway. Działalność dydaktyczna Maury Farrell odzwierciedla jej specjalizację badawczą, która koncentruje się wokół geografii obszarów wiejskich i rolnictwa, a jej zainteresowania skupiają się na procesach zmian społecznych, kulturowych i ekonomicznych zachodzących wśród mieszkańców wsi. Obecnie dr Farrell jest główną badaczką w projekcie Irish National Rural Network dla NUI Galway oraz w nowszym projekcie RURALIZATION w ramach programu „Horyzont 2020”. Dr Maura Farrell jest autorką wielu publikacji naukowych. Jest też bardzo aktywna poza życiem uniwersyteckim, m.in. jako członek zarówno krajowych, jak i międzynarodowych komitetów i organizacji.

WPROWADZENIE

W ostatnich dziesięcioleciach obszary wiejskie w całej Europie uległy fundamentalnym zmianom. Mimo że innowacje technologiczne, globalizacja i modernizacja społeczna przyczyniły się do stabilności gospodarczej i wzrostu liczby ludności na niektórych obszarach wiejskich, to pozostałe obszary stoją w obliczu zapaści demograficznej i gospodarczej. Za pomocą polityki rozwojowej i praktyk dotyczących zaangażo-

wania społeczności starano się pobudzić i zrewitalizować słabiej rozwinięte obszary wiejskie, w dalszym ciągu istnieją jednak podziały społeczno-gospodarcze. Zróżnicowanie obszarów wiejskich może zawsze prowadzić do nierównomiernego rozwoju, należy jednak stworzyć takie warunki, aby wszystkie społeczności wiejskie mogły wykorzystać swój potencjał i dążyć do osiągnięcia wysokich standardów rozwoju.

Aby zapewnić równe szanse obszarom wiejskim, a także uwzględnić ich różnorodność, Komisja Europejska zaproponowała opracowanie długoterminowej wizji dla obszarów wiejskich. Celem wizji jest przedstawienie wyraźnej strategii z realistycznymi, ale ambitnymi celami w zakresie obszarów wiejskich, przygotowanej i stworzonej we współpracy z mieszkańcami wsi.

OPRACOWANIE WIZJI

Proces opracowywania wizji, zainicjowany i prowadzony przez Komisję Europejską oraz wspierany przez Europejską Sieć na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (ENRD), od samego początku opierał się na podejściu partycypacyjnym, które uosabia etos rozwoju obszarów wiejskich w kontekście UE. W procesie tworzenia wizji dąży się do włączenia wszystkich zainteresowanych stron poprzez odzwierciedlenie w nim „oddolnej” filozofii trzydziestoletniej unijnej metody LEADER, innowacyjnych, opierających się na zaangażowaniu wielu podmiotów założeń europejskiego partnerstwa innowacyjnego na rzecz wydajnego i zrównoważonego rolnictwa (EPI-AGRI) oraz zbiorowego działania niezbędnego do realizacji Zielonego Ładu UE.

W tym celu, zgodnie z każdą procedurą analityczną, Komisja początkowo wykonała do zbadania zasadniczych kwestii już istniejącą bazę dowodową, mianowicie konsultacje publiczne Komisji UE w sprawie modernizacji i uproszczenia WPR¹, sprawozdanie Komisji UE z 2020 r. w sprawie skutków zmian demograficznych² oraz wszelkie istotne dodatkowe

informacje zebrane w ramach trwających i wcześniejszych projektów badawczych finansowanych przez UE. Przeniesiony „od biurka do ludzi” proces tworzenia wizji rozpoczął się od zorganizowania ogólnounijnych internetowych konsultacji publicznych. Przeprowadzone z wykorzystaniem kwestionariuszy konsultacje miały na celu poznanie postaw, opinii i sugestii wszystkich zainteresowanych stron z obszarów wiejskich i obywateli UE. W odpowiedziach udzielonych przez 2 326 osób ze wszystkich 27 państw członkowskich zwrócono uwagę na najważniejsze wyzwania stojące przed mieszkańcami obszarów wiejskich, przy czym wskazano, że dla większości z nich priorytetowe znaczenie mają słaba infrastruktura i konieczność poprawy systemu transportowego. Podkreślono również znaczenie takich kwestii, jak miejsca pracy wysokiej jakości, rolnictwo zrównoważone pod względem środowiskowym oraz wspieranie innowacji na obszarach wiejskich, o czym wielokrotnie przypomniano w miarę postępów w przygotowywaniu wizji³.

W celu opracowania wizji ENRD zgromadziła przedstawicieli głównych zaintere-

sowanych stron i utworzyła grupę tematyczną, która od września 2020 r. do maja 2021 r. brała udział w działaniu progностycznym prowadzonym przez Wspólne Centrum Badawcze (JRC) Komisji Europejskiej. Poprzez połączenie historii, danych, faktów i hipotez w ramach prognozowania określono możliwe scenariusze dotyczące przyszłości obszarów wiejskich oraz możliwe szanse i wyzwania dla rozszerzających się lub kurczących obszarów wiejskich, które są połączone w sieć lub rozdrobnione. W trakcie prognozowania opracowano pewną liczbę obrazów życia na obszarach wiejskich w 2040 r., co stanowiło dodatkową płaszczyznę przedmiotowej wizji. Grupa tematyczna omówiła te i pozostałe dowody, dzięki czemu sformułowano szereg głównych zaleceń, które jej zdaniem należy zrealizować, aby wizja obszarów wiejskich UE stała się rzeczywistością. Obejmowały one potrzebę wyznaczenia szerokiego zestawu celów, które zapewnią wspólny kierunek i zmotywują podmioty z obszarów wiejskich, zapewnią wymierne, operacyjne i możliwe do śledzenia założenia i cele pośrednie, jasne mechanizmy zarządzania i koordynacji, weryfikację wpływu polityki na rozwój obszarów wiejskich, planów

1 Komisja Europejska (2017), „Modernising and Simplifying the Common Agricultural Policy” [„Modernizacja i uproszczenie wspólnej polityki rolnej”], https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/summary-public-consult-modernising-simplifying-cap_2017_en.pdf.

2 Komisja Europejska (2020), sprawozdanie w sprawie skutków zmian demograficznych, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0241&from=EN>.

3 Komisja Europejska (2021), „Factual Summary of the Public Consultation on the Long-Term Vision for Rural Area” [„Podsumowanie konsultacji publicznych w sprawie długoterminowej wizji dla obszarów wiejskich”], https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12525-Long-term-vision-for-rural-areas/public-consultation_pl.

działania na różnych poziomach oraz lepszych danych⁴.

Aby promować zaangażowanie i włączenie społeczne, Komisja Europejska we współpracy z ENRD stworzyła specjalny pakiet warsztatowy. Pozytywnie nastawione krajowe sieci obszarów wiejskich, lokalne grupy działania i organizacje społeczne

skorzystały z tego pakietu, aby uczestniczyć w bezpośrednich konsultacjach z obywatelami z całej UE⁵. Ponad 3 000 uczestników z 19 państw członkowskich udzieliło 170 odpowiedzi, bezpośrednio przekazując w ten sposób opinie mieszkańców obszarów wiejskich. Wiele odpowiedzi dotyczyło potrzeby zapewnienia

dobrych usług i infrastruktury cyfrowej, aby uwolnić potencjał obszarów wiejskich, jednak wielu uczestników wskazało również, że konieczne jest uznanie zaangażowania obywatelskiego, przedsiębiorczości i ochrony środowiska.

TYDZIEŃ WIZJI OBSZARÓW WIEJSKICH

Każdy dobry proces musi mieć stosowne zakończenie, a ENRD podczas wydarzenia „Tydzień wizji obszarów wiejskich: wyobraźmy sobie przyszłość europejskiej wsi” (22–26 marca 2021 r.)⁶ zapewniła pod wieloma względami forum umożliwiające połączenie wszystkich działań związanych z procesem tworzenia wizji. Tydzień wizji obszarów wiejskich był wyraźnym przykładem internetowej współpracy, tworzenia sieci kontaktów i integracji z udziałem dużej liczby osób z całej UE. Format internetowy („nowa normalność” od

czasu pandemii COVID-19) umożliwił powszechne zaangażowanie, prawdopodobnie wiążące się z większą różnorodnością opinii i praktyk w porównaniu z tradycyjnym formatem konferencji. Wszyscy uczestnicy wydarzenia mieli okazję wziąć udział w posiedzeniach plenarnych na wysokim szczeblu, uczestniczyć w szeregu warsztatów tematycznych i dodatkowych, a także doświadczyć emocji związanych z wręczeniem nagród Rural Inspiration Awards i wspólnymi przedsięwzięciami w ramach Wiejskiego Targowiska.

„NASZE WIEJSKIE” Targowisko⁷ – inteligentna wirtualna replika wystawy konferencyjnej ze stoiskami, na których prezentowano nagrania wideo i materiały internetowe – pozwoliło zapoznać się z pracą wielu krajowych sieci obszarów wiejskich, projektami w ramach programu „Horyzont 2020” i działaniami innych związanych z przyszłą wizją zainteresowanych stron z obszarów wiejskich. Na przykład grecka krajowa sieć obszarów wiejskich przedstawiła swoją wizję obszarów wiejskich obejmującą: lepszy poziom życia; zrównoważony rozwój; środowisko naturalne wolne od chemikaliów; rozwój agroturystyki i równe szanse dla mieszkańców wsi. Wiele z tych postulatów pojawiło się podczas Tygodnia wizji obszarów wiejskich, wraz z wezwaniem do zapewnienia inkluzywności procesu, które doskonale wyraziła Dubravka Šuica, wiceprzewodnicząca Komisji do spraw demokracji i demografii, stwierdzając: „chcemy mieć pewność, że ta wizja jest naszą wspólną wizją, opracowaną nie dla obszarów wiejskich, lecz z obszarami wiejskimi”⁸.

Enrique Garcilazo (Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju – OECD) przedstawił doskonały przegląd głównych przesłań wynikających z Tygodnia wizji obszarów wiejskich⁹ i chociaż niektóre z nich były podobne do wcześniejszych postulatów, to nadal należy je wprowadzić w życie i nadać im priorytetowy charakter. Dotyczyły one konieczności opracowania całościowych



© Freepik

4 https://enrd.ec.europa.eu/publications/long-term-rural-vision-rural2040-3rd-thematic-group-meeting_pl

5 https://enrd.ec.europa.eu/ltvra-workshop-package-nms-and-other-rural-stakeholders_pl

6 https://enrd.ec.europa.eu/news-events/events/rural2040-vision-week_pl

7 https://enrd.ec.europa.eu/news-events/events/rural2040-vision-week/our-rural-marketplace_pl

8 https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/suica/announcements/vice-president-suica-delivers-speech-opening-plenary-long-term-vision-rural-areasstakeholders_pl

9 Enrique Garcilazo (OECD), Podsumowanie Tygodnia wizji obszarów wiejskich, https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/1-joseenrique-garcilazo-ppt1-pl2-day5_0.pdf.

strategii politycznych w zakresie obszarów wiejskich, uwzględnienia różnorodności obszarów wiejskich i imperatywnego charakteru procesów oddolnych, jak również opracowania wizji, która sprzyja włączeniu społecznemu i wzmacnia pozycję osób znajdujących się w trudnej sytuacji i osób wykluczonych.

Nasza wiedza na temat zasadniczych kwestii związanych z obszarami wiejskimi stanowi tylko jedną stronę medalu, a najbardziej inspirującym elementem Tygodnia wizji obszarów wiejskich były pomysły na realizację naszej wizji dla obszarów wiejskich. Należało do nich wzmocnienie pozycji społeczności wiejskich i jednocześnie umożliwienie im zbudowania odporności w obliczu transformacji i przeciwności, a także wspieranie ich za pomocą niezbędnej infrastruktury cyfrowej, umiejętności i usług. Pomysły, które dałyby nam możliwość realizacji naszej wizji obszarów wiejskich, powtarzające się zarówno podczas warsztatów dodatkowych, jak i na posiedzeniach plenarnych na wysokim szczeblu, to skoordynowane i partycypacyjne sprawowanie rządów, uproszczenie polityki i „działania wykraczające poza weryfikację wpływu polityki na rozwój obszarów wiejskich”. Ponadto wielu uczestników warsztatów jako niezbędną wskazało potrzebę generowania dobrej jakości danych i wiedzy przy jednoczesnym uwzględnieniu zasięgu geograficznego obszarów wiejskich.

Komisarz europejski do spraw rolnictwa, Janusz Wojciechowski, uznał, że „wszyscy musimy połączyć nasze pomysły i aspiracje”, aby zrealizować naszą wizję obszarów wiejskich¹⁰. Podobnie Elisa Ferreira, europejska komisarz do spraw spójności i reform,



© Freepik

wspominała o „pilnych i ważnych” problemach, które musimy rozwiązać w Europie, i jednocześnie zasugerowała, że odpowiedzi znalezione dzięki wizji obszarów wiejskich będą kształtować naszą przyszłość, i nie pozostawiła wątpliwości co do imperatywnego charakteru wizji¹¹. Podczas samego Tygodnia wizji obszarów wiejskich pojawiło się wiele przesłań – niektóre negatywne, odzwierciedlające wyzwania stojące przed poszczególnymi obszarami wiejskimi, a niektóre pełne nadziei i dostarczające rozwiązań.

Zwycięzcy w kategorii „Powszechnie głosowanie” konkursu Rural Inspiration Awards, Kamila i Bogdan Kasperscy (projekt „Anielskie Ogrody”, Polska) wierzą, że „zielona przyszłość jest możliwa – jesteśmy częścią

natury, a działania każdego z nas mają wpływ na przyszłość wszystkich ludzi”¹².

W miarę jak Tydzień wizji obszarów wiejskich zbliżał się ku końcowi, równie ważni jak przesłania i rozwiązania okazali się ludzie, którzy je przedstawili. Tydzień ten umożliwił zapoznanie się ze spostrzeżeniami wszystkich zainteresowanych stron, którym zależy na wizji obszarów wiejskich; niezależnie od tego, czy pochodzą z małych, peryferyjnych obszarów wiejskich, wysp czy terenów położonych w bliskiej odległości od centrów miast; czy zajmują stanowiska kierownicze, są rolnikami lub należą do lokalnej grupy działania. ENRD ułatwiła zorganizowanie forum, dzięki któremu można było poznać opinie na temat wizji.

URZECZYWISTNIANIE WIZJI

Poglądy, pomysły, przesłania i rozwiązania dotyczące naszej długoterminowej wizji dla obszarów wiejskich zostały nagrane i udokumentowane. Realizowanie naszej przyszłej wizji

musi rozpocząć się już teraz i chociaż to Komisja Europejska jest odpowiedzialna za sformułowanie kolejnego kroku przez przedstawienie komunikatu, wdrożenie musi być procesem zbiorowym. W związ-

ku z tym musimy wykorzystać to, czego się nauczyliśmy, poczynawszy od „zazieleniania naszego środowiska” poprzez „wspieranie innowacyjnych przedsiębiorców rolnych” po realizację wspólnych, oddolnych działań,

10 Tydzień wizji obszarów wiejskich – sesja plenarna zamykająca, https://www.youtube.com/watch?v=wnRB4muYhFk&list=PLOCST8_BB8eqYLud6YZcJVs7bUaC6ZBlw&index=1.

11 Tamże.

12 Ceremonia wręczenia nagród Rural Inspiration Awards 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=SQp7ZgOHkA>.

które mają na celu budowanie zdolności społeczności i jednostki. Na zakończenie Tygodnia wizji obszarów wiejskich wiceprzewodnicząca Dubravka Šuica powiedziała: „wprowadzimy tę wizję w życie i zrealizujemy w terenie dzięki planowi działania obejmującemu zgłaszanie w trybie ciągłym projektów i konkretnych inicja-

tyw. Będziemy mierzyć postępy i składać sprawozdania. Nie zawiedzimy Państwa, ponieważ nie chcemy zawieść samych siebie”¹³.

Wizja musi być stale aktualizowanym dokumentem, który da mieszkańcom wsi siłę nie tylko do wyjścia z niekorzystnej

sytuacji, lecz także do wkroczenia w nową erę obszarów wiejskich. Obszary wiejskie potrzebują elastycznego podejścia, które łączy politykę i zasoby oraz zapewnia im dobre funkcjonowanie w przyszłości. Odporna przyszłość, w której dobrostan jest równie istotny jak innowacje, a ludzie są tak samo ważni jak grunty.

Tydzień wizji obszarów wiejskich

WSPÓLNE NURTY I ETAPY ZMIAN NIEZBĘDNE DO URZECZYWISTNIENIA PRZYSZŁEJ WIZJI OBSZARÓW WIEJSKICH

Trzecie spotkanie grupy tematycznej ENRD ds. długoterminowej wizji dla obszarów wiejskich¹ zakończyło się ustaleniem następujących nurtów i etapów zmian, które zdaniem członków grupy tematycznej są niezbędne do urzeczywistnienia długoterminowej wizji dla obszarów wiejskich:

- **nadrzędne cele, które motywują do działania i zmieniają narrację.** W wizji należy uwzględnić szereg celów wyznaczających wspólny kierunek i motywujących szerokie grono podmiotów do wykorzystania możliwości, które otwierają się przed obszarami wiejskimi;
- **założenia, które są skonkretyzowane, mierzalne, osiągalne, realne i terminowe; wymierne cele i cele pośrednie.** Ogólne zasady i narracje należy przełożyć na konkretne, ukierunkowane na człowieka kwestie, które mają znaczenie dla ludzi na całym świecie, takie jak dostęp do porównywalnej jakości usług, łączność cyfrowa i umiejętności cyfrowe, mobilność, mieszkalnictwo, młodzież, energia itp.;
- **strategie, plany i programy.** Jeśli wizja ma doprowadzić do rzeczywistych zmian, konieczne będzie jej dostosowanie do poziomu krajowego, regionalnego, a nawet gminnego;
- **inwentaryzacja, kontrola i śledzenie wyników.** Przedstawiono wiele uwag na temat konieczności wprowadzenia regularnego systemu weryfikacji *ex ante* i oceny *ex post* (terytorialnych) skutków polityki i prawodawstwa, jak również śledzenia wyników;
- **sprawowanie rządów, przywództwo i ustalenie, kto za co odpowiada.** Wielu uczestników wyraziło opinię, że bez silnego przywództwa politycznego niewiele się zmieni. Niektórzy twierdzili również, że Zielony Ład uwidocznił korzyści wynikające z wyższego poziomu koordynacji w celu wprowadzenia zmian;
- **dostosowanie polityki i jej koordynacja.** Oprócz silnego przywództwa konieczne jest wypracowanie skutecznych mechanizmów koordynacji polityki. Zainteresowanie wzbudził pomysł systematycznego włączania kwestii dotyczących obszarów wiejskich do procesu europejskiego semestru;
- **gromadzenie informacji o obszarach wiejskich, dane i wychwytywanie różnic.** Sugestie dotyczące poprawy gromadzenia informacji i danych na temat kwestii związanych z obszarami wiejskimi obejmowały pomysły utworzenia unijnego ośrodka analitycznego lub obserwatorium obszarów wiejskich, powiązanego z platformami naukowo-społeczno-politycznymi i różnego rodzaju centrami wiedzy w całej Europie;
- **umożliwianie i wspieranie działań lokalnych.** Członkowie grupy tematycznej przedstawili wiele propozycji: elastyczne, łatwo dostępne, wyodrębnione budżety lokalne, więcej środków finansowych przeznaczonych na strategiczną mobilizację, działania informacyjne i rozwój projektów, lokalne centra wiedzy i innowacji, zrozumienie głównej roli gmin i ich partnerstw ze społeczeństwem obywatelskim, a zwłaszcza zwiększenie zaangażowania młodzieży.

1 Trzecie spotkanie grupy tematycznej ds. długoterminowej wizji obszarów wiejskich, 27 stycznia 2021 r. – Sprawozdanie z najważniejszych wydarzeń, https://enrd.ec.europa.eu/publications/long-term-rural-vision-rural2040-3rd-thematic-group-meeting_pl.

13 Tydzień wizji obszarów wiejskich – plenarna sesja zamykająca, https://www.youtube.com/watch?v=wnRB4muYhFk&list=PLocST8_B8egYLud6Y2cJVsn7bUaC6ZBlw&index=2.



2. Cyfrowa przyszłość obszarów wiejskich

© Freepik

WPROWADZENIE

PRZYSZŁOŚĆ OBSZARÓW WIEJSKICH WYPOSAŻONYCH W TECHNOLOGIE CYFROWE

UMOŻLIWIENIE TRANSFORMACJI CYFROWEJ: ŁĄCZNOŚĆ I UMIEJĘTNOŚCI

ZAPEWNIENIE, ABY OBSZARY WIEJSKIE BYŁY WYPOSAŻONE W TECHNOLOGIE CYFROWE I PRZYGOTOWANE NA PRZYSZŁOŚĆ

WEDŁUG EMILII STOJMEOVEJ DUH

Emilija Stojmenova Duh, doktor nauk humanistycznych, pracuje na stanowisku adiunkta uniwersyteckiego na Wydziale Elektrotechniki Uniwersytetu w Lublanie. Jest również przewodniczącą 4PDIH, ośrodka innowacji cyfrowych. Założyła krajową sieć FabLab w Słowenii i koordynuje jej działalność. Koordynuje również liczne projekty dotyczące transformacji cyfrowej na rzecz innowacji i rozwoju obszarów wiejskich. Emilija Stojmenova Duh jest członkiem zarządu Słoweńskiej Agencji Badawczej, członkiem Rady Ekspertów słoweńskiego Urzędu Pracy, członkiem Rady ds. Rozwoju Rolnictwa i Leśnictwa, a także członkiem Strategicznej Rady ds. Cyfryzacji Słowenii.

WPROWADZENIE

Jeszcze przed wybuchem pandemii COVID-19 infrastruktura cyfrowa, technologia cyfrowa i usługi cyfrowe bez wątpienia odgrywały istotną rolę w naszym życiu codziennym. Pandemia pokazała, że w dzisiejszych czasach życie i praca bez infrastruktury i technologii cyfrowych są niemal niemożliwe. Polegamy na nich w komunikacji, nauce, pracy, badaniach

i usprawnianiu działalności gospodarczej. Są one też niezbędne, aby sprostać obecnym wyzwaniom klimatycznym i środowiskowym.

W 2018 r. 29,1 % społeczeństwa UE mieszkało na obszarach wiejskich i peryferyjnych¹. W swojej strategii „Kształtowanie cyfrowej przyszłości Europy”² Komisja Europejska wyraźnie podkreśla, że transfor-

macja cyfrowa powinna przynosić korzyści wszystkim, stawiając ludzi na pierwszym miejscu i otwierając nowe możliwości dla przedsiębiorstw. W celu zapewnienia jak najszerszego zasięgu transformacji cyfrowej ważne jest, by wynikające z niej korzyści objęły wszystkie osoby mieszkające na obszarach wiejskich.

PRZYSZŁOŚĆ OBSZARÓW WIEJSKICH WYPOSAŻONYCH W TECHNOLOGIE CYFROWE



© Freepik

Rozwój technologii, zwłaszcza technologii cyfrowej, wiąże się z jednej strony ze wspaniałymi obietnicami i możliwościami, a z drugiej strony z niepewnością. Z tego właśnie powodu niezwykle trudno jest przewidzieć, jak w przyszłości będzie wyglądał obszar wiejski wyposażony w technologie **cyfrowe**.

Technologie cyfrowe mogą pobudzać wzrost gospodarczy dzięki tworzeniu miejsc pracy, wprowadzaniu nowych modeli biznesowych i zwiększaniu wartości dodanej na lokalnym obszarze (zob. przykład ze Słowenii w ramce na s. 13). Ponadto technologie cyfrowe można również wykorzystywać do wspierania przejrzystego sprawowania rządów, innowacji

społecznych oraz wywierania pozytywnego wpływu społecznego i środowiskowego na obszarze lokalnym.

Istnieje jednak kilka czynników, które mogą zwiększyć dojrzałość cyfrową obszaru wiejskiego (tj. jego zdolność do reagowania na postępy technologiczne, które zmieniają sposób funkcjonowania społeczeństwa i gospodarki oraz korzystania z tych postępów):

- umożliwienie powszechnego i równego dostępu do **technologii cyfrowych ukierunkowanych na człowieka**³ w celu zwiększenia jakości usług publicznych i prywatnych oraz usprawnienia świadczenia usług w zakresie kształcenia i szkolenia,

transportu, zdrowia, energii, wymiaru sprawiedliwości, bezpieczeństwa, usług socjalnych i społecznych oraz ochrony środowiska;

- zapewnienie możliwości **uczenia się przez całe życie**, aby ułatwić zmianę kwalifikacji i podnoszenie kwalifikacji mieszkańców obszarów wiejskich (w szczególności populacji zagrożonych bezrobociem i wykluczeniem społecznym) oraz wyposażyć całą populację w umiejętności cyfrowe, kompetencje ekologiczne i poznawcze, których potrzebują do wykonywania zawodów przyszłości;
- wykorzystanie **interoperacyjnych platform danych, systemów i usług** w celu umożliwienia innowacji społecznych i technologicznych oraz stworzenia nowych modeli biznesowych opartych na możliwości przenoszenia danych;
- stosowanie skutecznych rozwiązań cyfrowych na potrzeby monitorowania, łagodzenia skutków **zmiany klimatu** i przystosowywania się do niej oraz wspierania **ochrony środowiska**;
- organizowanie funkcjonalnych **ekosystemów innowacji cyfrowych** służących wsparciu i przyspieszeniu transformacji cyfrowej na obszarach wiejskich.

1 <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20200207-1>

2 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/fs_20_278

3 Technologie cyfrowe ukierunkowane na człowieka projektuje się z myślą o zachowaniach ludzi i mają one na celu zwiększenie umiejętności i zdolności użytkowników.



© Freepik

© Divina Wine



DIVINA WINE HUB ŠMARJE (SŁOWENIA)

Divina Wine Hub Šmarje utworzono w Šmarje, wiosce położonej w pilotażowym regionie Słowenii, w ramach projektu „Liverur” programu „Horyzont 2020”¹. „Liverur”, który został uruchomiony w maju 2018 r. i zakończy się w październiku 2021 r., otrzymał dofinansowanie z programu „Horyzont 2020” Unii Europejskiej. Divina Wine Hub jest skierowany przede wszystkim do młodych producentów wina z regionu słoweńskiej Istrii. Cyfrowy ośrodek powstał z inicjatywy młodych producentów wina z regionu, którzy chcą zapewnić sobie w przyszłości realną obecność na rynku krajowym i zagranicznym, a także innowacyjną integrację branży i zorganizowane wsparcie w zakresie otwartych, społecznych i cyfrowych innowacji oraz zaawansowanych narzędzi ICT. Ośrodek zrzesza główne podmioty na tym obszarze w celu stworzenia nowych możliwości rozwoju, przedsiębiorczości i zatrudnienia oraz wzmocnienia zrównoważonej produkcji, konsumpcji, wymiany informacji i organizacji przestrzennej. W ramach priorytetów ośrodka określono trzy zasadnicze rodzaje potencjału edukacyjnego:

1. udział młodych producentów wina;
2. identyfikacja i wykorzystanie zaawansowanych technologii ICT w zbiorowej promocji, marketingu i sprzedaży wspólnych i indywidualnych produktów – win oraz
3. efektywność gospodarcza i optymalizacja działalności gospodarczej.

Divina Wine Hub Šmarje to unikalny wiejski ośrodek wspierający promocję lokalnych wyrobów winiarskich z wykorzystaniem narzędzi ICT. Uczestnicy otrzymują wina z wyprzedzeniem wraz ze szczegółowymi wskazówkami dotyczącymi degustacji, takimi jak sposób przechowywania wina, rodzaj kieliszków, jakich należy używać, i rodzaj potraw, jakie należy spożywać w czasie degustacji itp. Wirtualne wydarzenie odbywa się mniej więcej dwa razy w tygodniu za pośrednictwem narzędzia do spotkań online. Uczestnicy zamawiają wina z wyprzedzeniem. Oprócz degustacji podczas wydarzenia uczestnicy mogą uzyskać informacje nie tylko na temat wina, ale również na temat producentów wina, ich dziedzictwa i ambicji. Realizacja tej inicjatywy przynosi również korzyści innym zainteresowanym stronom ze słoweńskiego regionu Istrii (branżowym organizacjom winiarskim, stowarzyszeniom, konsorcjom, gospodarstwom rolnym i przedsiębiorstwom, organizacjom turystycznym, gminom itp.) dzięki zachęcaniu do tworzenia sieci kontaktów, zwiększaniu sprzedaży i promowaniu turystyki w całym regionie.

Dalsze informacje:

- <https://www.youtube.com/watch?v=D-RHtjO6xs4>
- <https://www.facebook.com/divinawinehub>

1 <https://liverur.eu>

UMOŻLIWIENIE TRANSFORMACJI CYFROWEJ: ŁĄCZNOŚĆ I UMIEJĘTNOŚCI

W przypadku transformacji cyfrowej istnieją dwa zasadnicze elementy, które należy wziąć pod uwagę: łączność i umiejętności cyfrowe.

Jeżeli chodzi o **łączność**, obszary wiejskie i peryferyjne w Europie zawsze były słabiej rozwinięte niż obszary miejskie i podmiejskie. W 2015 r. po wprowadzeniu strategii jednolitego rynku cyfrowego⁴ obszary wiejskie i peryferyjne zaczęły nadrabiać zaległości w stosunku do obszarów miejskich pod względem zasięgu sieci mierzonego odsetkiem gospodarstw domowych posiadających dostęp do szybkiego łącza

szerokopasmowego o przepustowości co najmniej 30 Mb/s⁵. Przepaść cyfrowa jest jednak nadal duża. W swoim orędziu o stanie Unii przewodnicząca Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen zauważyła, że 40 % mieszkańców obszarów wiejskich nadal nie ma dostępu do szybkiego łącza szerokopasmowego⁶.

Łączność nie jest jedyną dziedziną, w której obszary wiejskie pozostają w tyle w procesie transformacji cyfrowej. Według Eurostatu w 2019 r. wśród dorosłych mieszkańców obszarów wiejskich ogólny poziom **umiejętności cyfrowych** w UE był najniż-

szy. Tylko 48 % dorosłych mieszkańców obszarów wiejskich posiadało podstawowe lub wyższe niż podstawowe umiejętności cyfrowe w porównaniu z 55 % dorosłych mieszkańców mniejszych miast i przedmieść oraz 62 % dorosłych mieszkańców miast⁷. Ponieważ umiejętności cyfrowe uznaje się za niezbędne z punktu widzenia globalnej konkurencyjności, brak e-umiejętności na obszarach wiejskich odzwierciedla nierówności społeczno-ekonomiczne między obszarami wiejskimi i miejskimi oraz zwiększa przepaść cyfrową między nimi.

ZAPEWNIENIE, ABY OBSZARY WIEJSKIE BYŁY WYPOSAŻONE W TECHNOLOGIE CYFROWE I PRZYGOTOWANE NA PRZYSZŁOŚĆ

Należy wyznaczyć **jasne cele** i **zadania** w zakresie rozwoju cyfryzacji specjalnie dla obszarów wiejskich wraz z przyznaniem odpowiednich środków finansowych. Na przykład, jeżeli chodzi o łączność, odsetek wiejskich gospodarstw domowych z dostępem do sieci szerokopasmowej powinien być co najmniej na poziomie średniej krajowej. Podobnie w przypadku, gdy państwa członkowskie i Komisja Europejska finansują programy i inicjatywy, muszą przeznaczyć odpowiednią część środków finansowych na obszary wiejskie. Mówiąc konkretnie, Komisja Europejska zamierza zainwestować 1,5 mld EUR w sieć europejskich centrów innowacji cyfrowych, aby wspierać transformację ekologiczną i cyfrową, finansując przy tym około 200 ośrodków innowacji cyfrowych w latach 2021–2027⁸. W związku z tym, że niemal 30 % wszystkich Europejczyków mieszka na obszarach wiejskich, możliwym poziomem referencyjnym byłoby zarezerwowanie co najmniej 20 % środków przeznaczonych na sieci europejskich centrów innowacji cyfro-

wych na centra innowacji cyfrowych, które współpracują z przedsiębiorstwami, organizacjami i społecznościami na obszarach wiejskich.

Kolejną niezwykle istotną kwestią jest **podnoszenie świadomości** na temat możliwości, jakie stwarzają technologie cyfrowe dla ludzi, przedsiębiorstw i społeczności, a także **budowanie zaufania** do korzystania z nich. Niski poziom umiejętności cyfrowych – który, jak już wskazano, jest bardziej powszechny na obszarach wiejskich niż miejskich – prowadzi do braku zrozumienia, jak działają technologie cyfrowe, a w następstwie do braku zaufania do korzystania z nich lub obaw przed ich wykorzystywaniem. Dlatego oprócz wiejskich ośrodków innowacji cyfrowych ważne jest zaangażowanie osób, które pracują jako **cyfrowi brokerzy lub pośrednicy**. Ich głównym zadaniem jest przybliżanie technologii cyfrowych mieszkańcom obszarów wiejskich, przedsiębiorstwom i organizacjom. Przykład projektu z Irlandii, który odniósł sukces, opisano w ramce na s. 15.

Ponadto bardzo istotną rolę może odgrywać **polityka rozwoju obszarów wiejskich**. Ważne jest, aby uwzględnić cele rozwoju obszarów wiejskich w polityce i strategiach w zakresie transformacji cyfrowej, takich jak Europejska agenda cyfrowa i krajowe strategie cyfrowe państw członkowskich, oraz aby szukać wspólnych celów i powiązań między obszarami wiejskimi i miejskimi. Źródłem istotnych zaleceń w tym względzie jest projekt „Inteligentne wsie” w ramach strategii UE na rzecz regionu alpejskiego (zob. ramka na s. 15).

Jeśli obszary wiejskie mają przekształcić się ze słabiej rozwiniętych odbiorców w aktywnych uczestników transformacji cyfrowej, należy podjąć zdecydowane działania w odniesieniu do wszystkich wspomnianych powyżej punktów. Powinno być to głównym elementem planu działania, który musi towarzyszyć wizji dla obszarów wiejskich.

4 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=COM%3A2015%3A192%3AFIN>

5 Projekt DESIRA (2020), „The state of rural digitalisation in Europe” [„Stan transformacji cyfrowej obszarów wiejskich w Europie”], https://desira2020.eu/wp-content/uploads/2020/11/Briefing_Digitalisation-in-Europe.pdf.

6 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/SPEECH_20_1655

7 <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20200207-1>

8 <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/digital-innovation-hubs-eu15-billion-network-support-green-and-digital-transformation-starts-take>



DONEGAL DIGITAL ECOSYSTEM (IRLANDIA)

Donegal Digital Ecosystem to partnerstwo publiczno-prywatne utworzone przez osiem stałych organizacji, w tym organy publiczne, Instytut Technologii i agencje rozwoju. Cele partnerstwa obejmują stymulację technologii cyfrowych w małych tradycyjnych przedsiębiorstwach na danym obszarze, transformację cyfrową podstawowych sektorów, takich jak żywność, turystyka i energia, świadczenie innowacyjnych cyfrowych usług publicznych, łączenie talentów z przekazywaniem badań cyfrowych. Wszystkie te cele opierają się na zapewnieniu szybkiej sieci szerokopasmowej oraz wdrożeniu sieci centrów innowacji cyfrowych (DIH) rozmieszczonych na terenie całego hrabstwa.

Kierownicy centrów cyfrowych odgrywają zasadniczą rolę we wspieraniu transformacji cyfrowej w Donegal. Pełnią oni istotną funkcję, ponieważ ułatwiają udostępnianie technologii cyfrowych przedsiębiorstwom, obywatelom i organom administracji publicznej. Z jednej strony kierownicy centrów są związani ze społecznością i znają jej potrzeby oraz problemy. Ma to fundamentalne znaczenie przy określaniu potencjalnego wsparcia, którego należy udzielić. Z drugiej strony służą oni jako „furtka” dla społeczności, udzielając jej dostępu do szeregu usług dodatkowych, aby pomóc w jej transformacji cyfrowej.

Gdyby nie ci aktywni kierownicy centrów cyfrowych, hrabstwo Donegal nie mogłoby oczekiwać, że na poziomie lokalnym powstanie skuteczny ekosystem cyfrowy.

Dodatkowe informacje: www.donegaldigital.ie

Tydzień wizji obszarów wiejskich

ZALECENIA Z WARSZTATÓW NA TEMAT CYFROWEJ PRZYSZŁOŚCI SFORMUŁOWANE PODCZAS TYGODNIA WIZJI OBSZARÓW WIEJSKICH:

- należy wyznaczyć szereg celów, aby pobudzić do działania i zwiększyć zasoby na rzecz transformacji cyfrowej obszarów wiejskich;
- należy rozwijać lokalne ekosystemy cyfrowe poprzez wdrożenie sieci wiejskich ośrodków innowacji;
- należy wspierać lokalnych brokerów cyfrowych w celu mobilizowania i tworzenia sieci lokalnych podmiotów;
- należy zapewnić sprzyjające ramy legislacyjne dla nowych, powstających dziedzin technologii cyfrowych.

PROJEKT „INTELIĞENTNE WSIĘ” W RAMACH STRATEGII UE NA RZECZ REGIONU ALPEJSKIEGO – ZALECENIA DOTYCZĄCE POLITYKI

Projekt „Inteligentne wsie” jest inicjatywą operacyjną w ramach strategii makroregionalnej na rzecz regionu alpejskiego, EUSALP. Projekt jest realizowany w latach 2018–2021, otrzymuje dofinansowanie z programu INTERREG „Obszar alpejski” i uczestniczą w nim partnerzy ze Szwajcarii, Francji, Włoch, Słowenii, Austrii i Niemiec.

W ramach projektu „Inteligentne wsie” opracowano następujące zalecenia dotyczące polityki:

- Z1: inteligentną transformację obszarów górskich, wiejskich i peryferyjnych oraz wsi należy uznać za priorytet;
- Z2: należy włączyć koncepcję inteligentnych wsi do istniejących i przyszłych strategii i polityki;
- Z3: należy przeznaczyć środki finansowe na zintegrowane podejścia takie jak inteligentne wsie;
- Z4: należy umożliwiać przeprowadzanie innowacji i eksperymentów;
- Z5: należy zachęcać do tworzenia sieci kontaktów i wymiany doświadczeń związanych z podejściem opartym na inteligentnych wsiach w odniesieniu do obszarów miejskich;
- Z6: należy wykorzystać potencjał podejścia opartego na informowaniu o innowacyjności i atrakcyjności obszarów wiejskich i górskich, a także do tworzenia połączeń między obszarami wiejskimi i miejskimi;
- Z7: należy rozwijać infrastrukturę cyfrową i związane z nią umiejętności zgodnie z potrzebami i możliwościami technologicznymi.

Dalsze informacje:

https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2021/03/29-03-2021-eusalp-policy-recommendations-from-the-%C2%AB-smart-villages-%C2%BB-project



3. Zielony Ład na rzecz przyszłości europejskich obszarów wiejskich

© Freepik

WPROWADZENIE

NASZA WIZJA: EUROPEJSKIE OBSZARY WIEJSKIE SĄ SERCEM ZDROWYCH I ZRÓWNOWAŻONYCH SYSTEMÓW ŻYWNOŚCIOWYCH

NASZA WIZJA: EKOSYSTEMY WIEJSKIE DOBRZE PROSPERUJĄ, A NASZE NATURALNE DZIEDZICTWO KULTUROWE JEST PIELĘGNOWANE

NASZA WIZJA: WIEJSKIE GOSPODARKI SĄ ZIELONE I OPIERAJĄ SIĘ NA OBIEGU ZAMKNIĘTYM; OBSZARY WIEJSKIE SĄ DYNAMICZNE I POŁĄCZONE

SPRAWIEDLIWA TRANSFORMACJA NA RZECZ ZRÓWNOWAŻONYCH OBSZARÓW WIEJSKICH, KTÓRA NIKOGO NIE POMIJA

WEDŁUG PATRICKA TEN BRINKA I CELII NYSENS PRZY UDZIALE: BARBARY MARIANY, BÉRÉNICE DUPEUX, SERGIYEGO MOROZA, STÉPHANE ARDITI, DAVIDEGO SABBADINA, LAURY HILDT I MARGHERITY TOLOTTO, EUROPEJSKIE BIURO OCHRONY ŚRODOWISKA (EEB).

Europejskie Biuro Ochrony Środowiska (EEB) jest największą w Europie siecią obywatelskich organizacji ekologicznych, zrzeszającą ponad 160 organizacji społeczeństwa obywatelskiego z ponad 35 państw europejskich. EEB opiera się na zrównoważonym rozwoju, sprawiedliwości ekologicznej i demokracji uczestniczącej.

<https://eeb.org>

WPROWADZENIE

Europejski Zielony Ład, będący głównym priorytetem Komisji Ursuli von der Leyen, jest programem na rzecz transformacji Europy na wszystkich szczeblach. Wdrażanie Zielonego Ładu na obszarach wiejskich jest istotnym i niezbędnym elementem tej transformacji. Realizacja Europejskiego Zielonego Ładu ma zasadnicze znaczenie dla transformacji i odporności obszarów wiejskich w UE w przyszłości, a także stanie się dziedzictwem tej Komisji.

W ramach Zielonego Ładu można stworzyć nową dynamikę na obszarach wiejskich oraz zapewnić im możliwość przyczynienia się do bardziej odpornej przyszłości zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Aby osiągnąć liczne korzyści wynikające z Europejskiego Zielonego Ładu, należy doceniać wzajemne powiązania i współzależności między rolnikami i innymi zainteresowanymi stronami, usprawnić zarządzanie i współpracę oraz sformułować nową

umowę społeczną odzwierciedlającą często pomijane współzależności. Na kolejnych stronach przedstawiliśmy naszą wizję „zielonej” przyszłości obszarów wiejskich, opartą na wieloletnich doświadczeniach Europejskiego Biura Ochrony Środowiska i w dużej mierze potwierdzoną wynikami uzyskanymi podczas Tygodnia wizji obszarów wiejskich zorganizowanego przez ENRD w marcu 2021 r.

NASZA WIZJA: EUROPEJSKIE OBSZARY WIEJSKIE SĄ SERCEM ZDROWYCH I ZRÓWNOWAŻONYCH SYSTEMÓW ŻYWNOŚCIOWYCH

W naszej wizji na 2040 r. każdy Europejczyk ma dostęp do zdrowej i zrównoważonej żywności, która jest najłatwiejszym i najbardziej atrakcyjnym wyborem. Nasze rolnictwo jest dostosowane do naszych potrzeb żywieniowych i do wymogów środowiskowych: jemy i produkujemy mniej mięsa, wytwarzamy lepszej jakości produkty pochodzenia zwierzęcego, uprawiamy więcej owoców sezonowych, warzyw i roślin strączkowych.

Jest to wynik zmiany paradygmatu w całej Europie polegającej na odejściu od intensyfikacji produkcji rolnej i globalizacji na rzecz systemów żywnościowych opartych na agroekologii i suwerenności żywnościowej (tj. demokratycznej kontroli nad systemami żywnościowymi¹). Pewne siebie i prężne społeczności rolnicze stanowią trzon systemów żywnościowych², a agroekologiczne gospodarowanie gruntami³ i ekstensywna hodowla zwierząt gospodarskich⁴ pozwalają przywrócić i utrzymać rozwijającą się bioróżnorodność, przyczyniają się do składowania dwutlenku węgla i znacznie ograniczają zanieczyszczenie środowiska.

Zasadniczym elementem tej zmiany jest rozwój lokalnych systemów żywnościowych: innowacje społeczne w zakresie modeli produkcji i dystrybucji oraz inwestycje w małe i średnie zakłady przetwórstwa lokalnego pobudzają krótkie, lokalne łańcuchy dostaw, łącząc na nowo obszary wiejskie i miejskie. Podejścia do gospodarowania substancjami odżywczymi i materiałami opierające się na obiegu zamkniętym przyczyniają się do realizacji koncepcji „od pola do stołu”, a marnowanie żywności należy do przeszłości. Żywność nie jest już traktowana jako zwykły towar, lecz uznaje się ją za cenne dobro wspólne⁵.

Wizja ta już stała się rzeczywistością w wielu częściach Europy, gdzie setki gospodarstw rolnych, spółdzielni, władz lokalnych i grup obywatelskich wdrażają lokalne rozwiązania problemów występujących na obszarach wiejskich. EEB opisało dziesiątki „Historii dotyczących rolnictwa przyszłości”⁶. Przykładem może być historia rumuńskich rolników zajmujących się chowem zwierząt gospodarskich, którzy odeszli od konwencjonalnej produkcji i sprzedaży surowców dużym przedsiębiorstwom, aby

zamiast tego produkować wysokiej jakości produkty (surowce i produkty przetworzone) na rynki lokalne. Dzięki temu mogą produkować żywność w sposób przyjazny dla środowiska, jednocześnie zwiększając swoje dochody⁷.

Wspólna polityka rolna ma kluczowe znaczenie dla urzeczywistnienia tej wizji; wymaga ona jednak zasadniczej reformy, aby była w pełni zgodna z Europejskim Zielonym Ładem. Wydatki publiczne w ramach WPR należy wykorzystać jako wsparcie przejścia na agroekologię. Istotne jest, aby ponownie połączyć to, co produkujemy, z tym, co jemy/musimy jeść. Strategia „Od pola do stołu” jest pierwszym krokiem w tym kierunku, ale należy podjąć dalsze działania, aby osiągnąć spójność polityki w zakresie rolnictwa, żywności, handlu i zdrowia publicznego. Potrzebujemy wspólnej polityki żywnościowej dla Europy, której istotą będzie agroekologia i demokracja (lub suwerenność) żywnościowa.

1 <http://www.ipes-food.org/pages/LongFoodMovement>

2 <https://meta.eeb.org/2021/01/13/future-farming-cultivating-people-friendly-food-systems/>

3 <https://meta.eeb.org/2020/03/24/agroecology-farming-for-a-better-future/>

4 <https://meta.eeb.org/2020/06/22/future-farming-a-romanian-recipe-for-european-livestock-farming/>

5 SAPEA (2020), „A sustainable food system for the European Union” [„Zrównoważony system żywnościowy dla Unii Europejskiej”], <https://www.sapea.info/topics/sustainable-food/>.

6 <https://meta.eeb.org/?s=future+farming>

7 <https://meta.eeb.org/2020/06/22/future-farming-a-romanian-recipe-for-european-livestock-farming/>

NASZA WIZJA: EKOSYSTEMY WIEJSKIE DOBRZE PROSPERUJĄ, A NASZE NATURALNE DZIEDZICTWO KULTUROWE JEST PIELEGNOWANE

W naszej wizji na rok 2040 zatrzymaliśmy proces pogarszania się stanu środowiska i odbudowaliśmy miliony hektarów cennych ekosystemów (15 % powierzchni lądowej i morskiej UE oraz 15 % rzek o swobodnym biegu), przywracając zasoby przyrodnicze. Rozwiązaliśmy również problem zanieczyszczeń spowodowanych intensywnym chowem i praktykami rolniczymi, powietrze jest wszędzie czyste, a zdrowe rzeki, jeziora i wody gruntowe są normą i tętnią życiem. Obszary wiejskie charakteryzują się bogatym dziedzictwem naturalnym i kulturowym, które stanowi podstawę dynamicznej działalności gospodarczej.

Poczyniliśmy ogromne postępy w zakresie czystego powietrza i czystej wody, zwalczając zanieczyszczenia u źródła: zrównoważone zagęszczenie populacji w hodowlach zwierząt gospodarskich nie jest przekraczane; odpady z rolnictwa nie są spalane, lecz poddawane recyklingowi w ramach systemu rolniczego, a rolnictwo agroekologiczne, zintegrowana ochrona roślin i gospodarka składnikami odżywczymi zastąpiły rutynowe stosowanie nawozów sztucznych i pestycydów oraz ograniczyły zanieczyszczenia rozproszone pochodzące z rolnictwa. Tworzywa sztuczne są wykorzystywane w rolnictwie racjonalnie i rozważnie, aby zmniejszyć ryzyko powstawania śmieci z tworzyw sztucznych oraz mikrodrobin plastiku w glebie i wodzie. Inwestycje przemysłowe są ściśle uregulowane, aby zapobiegać zanieczyszczeniom środowiska.

Nasze inwestycje w odbudowę zasobów przyrodniczych przynoszą korzyści: przyczyniły się do zbudowania odporności, pomogły złagodzić kryzys klimatyczny i przystosować się do niego, tworząc liczne trwałe miejsca pracy i przynosząc bezpośrednie korzyści dla zdrowia oraz dobrostanu ludzi na obszarach wiejskich i poza nimi. Obywatele, przedsiębiorstwa i organy publiczne dostrzegają korzyści wynikające ze zdrowych ekosystemów wiejskich i podmiejs-

skich, takie jak dostarczanie czystej wody, składowanie dwutlenku węgla, a także uznają ich rolę w sprzyjaniu działalności rekreacyjnej i turystycznej. Takie docenienie ma korzystny wpływ na współpracę w zakresie odtwarzania starodrzewów, terenów podmokłych, równin zalewowych i szerszej pojętych krajobrazów wiejskich. To z kolei prowadzi do większego poszanowania wartości europejskiej przyrody w świetle korzyści społecznych i zdrowotnych, jakie przynosi⁸.

Podobnie doceniane, waloryzowane, chronione i doinwestowane są liczne aspekty dziedzictwa kulturowego, które zabezpiecza się i jednocześnie wykorzystuje jako czynniki rozwoju lokalnego oraz nośniki świadomości historycznej i znaczenia kulturowego. Na przykład podejście „slow food” skupiające się na lokalnych produktach i kuchni opartej na lokalnych tradycjach jest promowane jako sposób na umocnienie tożsamości i marki regionów, co z kolei przyczynia się do rozwoju



© NABU – Manfred Delpho

ODTWARZANIE RZEKI LAHN I JEJ OBSZARU ZALEWOWEGO (NIEMCY)

Obecne odtwarzanie rzeki Lahn i obszaru zalewowego w Niemczech pozwala naturze swobodnie się rozwijać i zapewnia odpowiednie siedlisko dla gatunków charyzmatycznych, takich jak zimorodek i bóbr, co zwiększa atrakcyjność tego obszaru pod względem turystyki przyrodniczej. Ponadto odtwarzanie obszarów zalewowych ogranicza ryzyko powodzi w sąsiedztwie. Niektóre z wdrażanych środków odtworzenia obejmują usuwanie jazów, tworzenie stref buforowych w celu zapobiegania zanieczyszczeniom pochodzącym z rolnictwa, jak również renaturyzację brzegów rzeki. Aby zmierzyć skuteczność projektu, grupy na rzecz ochrony przyrody zaproponowały konkretne cele, np. dążenie do tego, aby do 2040 r. pojawiło się 100 par lęgowych podróżniczka, 30 par lęgowych wilgi i 50 par lęgowych zimorodka. Projekt ten, którego wartość wynosi 15,7 mln EUR na okres do 2025 r., finansowany przez organy krajowe i objęty dofinansowaniem w ramach unijnych funduszy programu LIFE, jest realizowany wspólnie przez niemiecki Związek Ochrony Przyrody (NABU) i władze lokalne, co jest dobrym przykładem zaangażowania i współpracy zainteresowanych stron.

<https://hessen.nabu.de/news/2019/25901.html>

8 Ten Brink P. i in. (2016), „The health and social benefits of nature and biodiversity protection” [„Korzyści zdrowotne i społeczne wynikające z ochrony przyrody i różnorodności biologicznej”], <https://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/intro/docs/Health%20and%20Social%20Benefits%20of%20Nature%20-%20Final%20Report%20Main%20sent.pdf>.

agroturystyki. Władze lokalne, regionalne, krajowe i unijne współpracują ze sobą, aby poprawić stan naszego kulturowego kapitału i zabezpieczyć go dla przyszłych pokoleń⁹.

Do zrealizowania naszej wizji niezbędne są nowe i zmienione przepisy UE, które pozwolą osiągnąć główne cele strategii na rzecz bioróżnorodności¹⁰: potrzebne jest nowe, precyzyjnie sformułowane rozporządzenie ustanawiające prawnie wiążące cele w zakresie odtwarzania ekosystemów, przy czym dyrektywę w sprawie zrównoważonego stosowania pestycydów należy wzmocnić poprzez wyznaczenie prawnie wiążących celów w zakresie ograniczenia stosowania pestycydów. Należy również odpowiednio wdrożyć i egzekwować obowiązujące unijne przepisy dotyczące przyrody i wody. Na przykład w całej Europie muszą zostać wprowadzone ambitne plany gospodarowania wodami w dorzeczu. Oczywiście zreformowana wspólna polityka rolna również musi przyczynić się do realizacji tych celów dzięki wdrażaniu zasady „nie szkodzić” i przeznaczaniu środków finansowych na pozytywne działania, które służą zwalczaniu zanieczyszczeń u źródła¹¹, a także przywracaniu przyrody w gospodarstwach rolnych¹².

Należy zwrócić większą uwagę na odpady z tworzyw sztucznych, cele redukcji emisji metanu i bardziej ambitne ograniczenia emisji amoniaku, uzupełniane stałym monitorowaniem jakości powietrza na obszarach wiejskich. Ponadto musimy opracować regionalne strategie na rzecz dziedzictwa kulturowego, opierając się na europejskich ramach działania w zakresie dziedzictwa kulturowego¹³ oraz na unijnym programie „Kreatywna Europa”¹⁴, wykorzystując środki z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, innych europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych¹⁵, a także korzystając ze wsparcia krajowego i regionalnego. Wiąże się to ze zwiększeniem świadomości na temat licznych korzyści wynikających z dziedzictwa



© European Environmental Bureau (EEB)

DOBRA PRAKTYKA ROLNICZA NA POLACH RYŻOWYCH NAD RZEKĄ PAD (WŁOCHY)

W północno-zachodniej części Niziny Padańskiej znajduje się ponad 200 000 ha pól ryżowych, co stanowi ponad 50 % europejskiej produkcji ryżu. Pola ryżowe są zazwyczaj środowiskami bardzo zubożałymi ze względu na wysoką intensywność produkcji, co skutkuje monokulturą na rozległych obszarach i wysokim wykorzystaniem herbicydów. W ramach inicjatyw prywatnych – wspieranych ze środków EFRROW – doprowadzono do odtworzenia ekosystemów wodnych na rozległych obszarach pól ryżowych na obszarze między Mediolanem a Pawią w Lombardii.

Obszar rolniczy w Cassinazza ma powierzchnię ponad 1 400 ha, z czego w ciągu 20 lat 107 ha przekształcono w tereny podmokłe i lasy. Środowisko rolnicze zostało wzbogacone dzięki zasadzeniu 110 km żywopłotów, a bioróżnorodność wodna pól ryżowych została urozmaicona poprzez utworzenie miedz śródpolnych, złożonych ekosystemów zajmujących 7 %–10 % obszarów uprawianych, na których utrzymuje się określony poziom wody, aby umożliwić gatunkom wodnym przetrwanie suchych etapów uprawy. Miedze śródpolne na polach ryżowych znajdują się na granicach pól, a ich szerokość wynosi od 15 do 30 m.

Kolejną istotną zmianą jest przejście z uprawy intensywnej na ekstensywną zgodnie z zasadami rolnictwa konserwującego. W tej koncepcji uprawy priorytetowe znaczenie nadaje się praktykom gospodarowania glebami mającym na celu minimalne wzruszenie gleby, stałe pokrycie gleby i zmianowanie upraw. Stosowane nawozy pochodzą z kompostu i materii organicznej z pobliskiego obszaru miejskiego. Rezultaty obejmują zwiększenie bioróżnorodności ptaków, organizmów wodnych i płazów, czego konsekwencją jest zmniejszenie liczby problematycznych owadów i chwastów.

Źródło: EEB/Gruene Liga, „Agriculture Practices that Protect Water” [„Praktyki rolnicze, które chronią zasoby wodne”], https://www.umweltfestival.de/wp-content/uploads/2020/08/EEB_GL_Water-Agri-NEXUS2019_EBOOK.pdf.

kulturowego dla regionów oraz możliwości zaangażowania się w jego rewitalizację.

9 <https://ec.europa.eu/culture/pl/policies/selected-themes/dziedzictwo-kulturowe>

10 https://ec.europa.eu/environment/strategy/biodiversity-strategy-2030_pl

11 Europejskie Biuro Ochrony Środowiska (2020), „A CAP for zero-pollution and a circular economy” [„WPR na rzecz osiągnięcia zerowego poziomu emisji zanieczyszczeń i gospodarki o obiegu zamkniętym”], <https://eeb.org/library/a-cap-for-zero-pollution-and-a-circular-economy/>.

12 Europejskie Biuro Ochrony Środowiska (2020), „A CAP to bring nature back to our farms” [„WPR na rzecz przywrócenia przyrody do naszych gospodarstw rolnych”], <https://eeb.org/library/a-cap-to-bring-nature-back-to-our-farms/>.

13 Komisja Europejska (2019), „Europejskie ramy działania w zakresie dziedzictwa kulturowego”, <https://op.europa.eu/pl/publication-detail/-/publication/5a9c3144-80f1-11e9-9f05-01aa75ed71a1>.

14 <https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/>

15 <https://cohesiondata.ec.europa.eu/stories/s/Yes-The-EU-supports-cultural-heritage/9gyi-w56p/>

NASZA WIZJA: WIEJSKIE GOSPODARKI SĄ ZIELONE I OPIERAJĄ SIĘ NA OBIEGU ZAMKNIĘTYM; OBSZARY WIEJSKIE SĄ DYNAMICZNE I POŁĄCZONE

W naszej wizji na rok 2040 zakładamy dostawy energii pochodzącej w 100 % ze źródeł odnawialnych, inteligentne sieci energetyczne w całej Europie oraz szerokie rozpowszechnienie tych technologii na obszarach wiejskich i w regionach oddalonych. Wykorzystujemy znaczne ilości energii z biopaliw, aby uniknąć konkurencji o grunty uprawne między żywnością a paliwami, jak również aby uniknąć negatywnego wpływu na bioróżnorodność. Korzystamy wyłącznie z zasobów pozyskiwanych z rolnictwa lub leśnictwa zgodnie z hierarchią wykorzystania biomasy¹⁶, przy czym w niewielkim stopniu używamy ich do produkcji energii^{17,18}. Ograniczyliśmy wykorzystanie zasobów pierwotnych i korzystamy z biomasy z uwzględnieniem ograniczeń planety. Wymiana, ponowne użycie i możliwość naprawy są normą, zapobieganie generowaniu odpadów spowodowało powstanie nowych dochodowych rodzajów działalności, a pozostałe odpady poddaje się recyklingowi.

Zasady gospodarki o obiegu zamkniętym są tak samo ważne na obszarach wiejskich jak na obszarach miejskich (aby zapoznać się z przykładami, zob. linki w przypisach). Praktyki w zakresie naprawy i wymiany, istniejące od dziesięcioleci w spółdzielniach rolniczych, zostały rozszerzone na powszechniejsze wykorzystanie produkcji adaptacyjnej i punktów naprawy przez producenta, a także selektywną konwersję energii (np. biogaz). Poprawiono infrastrukturę i usługi związane z gospodarowaniem odpadami na obszarach wiejskich oraz zastrzeżono środki kontroli i środki egzekucyjne, aby uniknąć powstawania nielegalnych składowisk odpadów. Ponadto ponowne wykorzystywanie terenów zdegradowanych i optymalne wykorzystanie niezamieszkałych budynków pozwala ograniczyć do minimum uszczelnianie nowych gleb.

Życie na obszarach wiejskich nie wymaga posiadania samochodu, aby się przemiesz-

czać, ponieważ dla wszystkich dostępne są alternatywne rozwiązania w zakresie mobilności. Czysta mobilność również jest dostępna dla wszystkich, zagęszczenie ruchu jest ograniczone, a zatem związane z tym koszty społeczne są obniżone, a zanieczyszczenie powietrza i wpływ na zdrowie są mniejsze. Rozwiązania cyfrowe ułatwiają

transport intermodalny, łącząc transport publiczny, dostępną mobilność współdzieloną (np. BlaBlaCar, Cambio), strefy parkowania pojazdów bezemisyjnych i przechowalnie rowerów. Bezemisyjny transport publiczny skutecznie i tanio łączy miasta z obszarami wiejskimi, a szeroka sieć połączonych ze



© Wikipedia, Kuebi

PRATO ALLO STELVIO (WŁOCHY)

Prad am Stilfserjoch (Prato allo Stelvio), mała wiejska społeczność licząca 3 000 mieszkańców we włoskich Alpach jest interesującym przykładem korzyści, jakie może przynieść obszarom wiejskim i odizolowanym rozproszona produkcja z odnawialnych źródeł energii: 80 % rodzin przyłączyło się do spółdzielni dostarczającej energię elektryczną i ciepłą wykorzystującej połączenie (starej) energii wodnej, wiatrowej, fotowoltaicznej i biogazu z nawozu, który pochodzi z lokalnych gospodarstw rolnych. Ponadto dzięki wsparciu spółdzielni odsetek paneli fotowoltaicznych zainstalowanych na dachach jest jednym z największych w państwie w przeliczeniu na mieszkańca. Ceny energii należą do najniższych we Włoszech, co przyczynia się do utrzymania przedsiębiorstw na tym obszarze, które w przeciwnym razie znalazłyby się w niekorzystnej sytuacji ze względu na surowy klimat i oddalenie od głównych dróg.

www.comuniriinnovabili.it

16 Hierarchia wykorzystania biomasy opiera się na wartości względnej i efektywnym wykorzystaniu zasobów biomasy. Jest zgodna z hierarchią użycia, ponownego użycia, recyklingu i wykorzystywania właściwości energetycznych. W praktyce preferowane jest korzystanie z mebli i materiałów budowlanych o wysokiej wartości dodanej, które wiążą dwutlenek węgla, następnie korzystanie z papieru, recyklingu/ponownego użycia (w innych produktach i w ekosystemach leśnych), przekształcenie w paliwo, a później bezpośrednie zużycie energii (bez wykorzystania do produkcji energii elektrycznej).

17 https://mk0eeborgicuyptuf7e.kinstacdn.com/wp-content/uploads/2020/12/EEB_CAN_Europe_PAC_Policy_Brief.pdf

18 <https://eeb.org/library/building-a-paris-agreement-compatible-pac-energy-scenario/>

sobą ścieżek rowerowych ułatwia aktywne przemieszczanie się w miastach i poza nimi.

Istnieje wiele rozwiązań w zakresie zdecentralizowanej produkcji energii na małą skalę i rolnicy w pełni je stosują, przez co wzmacniają pozycję społeczności i wspierają autonomię obszarów wiejskich. Zasada „efektywność energetyczna przede wszystkim” dotyczy wszystkich obszarów wiejskich, przy czym budynki rolnicze są inteligentne i energooszczędne, a maszyny rolnicze są napędzane czystą energią, co pozwala chronić glebę oraz szeroko pojęte środowisko.

Aby zrealizować tę wizję, państwa muszą zobowiązać się do osiągnięcia bardziej ambitnych wiążących celów krajowych polegających na redukcji emisji gazów cieplarnianych, zaangażować społeczności wiejskie i umożliwić im działanie, a także wspierać je

poprzez finansowanie produkcji energii o obniżonej emisyjności, pobudzać innowacje i realizować ambitniejsze cele klimatyczne. Przyjęcie pakietu „Gotowi na 55”¹⁹, które przewiduje się na lato tego roku, jest okazją do nadania istotnego kierunku polityce i zwiększenia inwestycji, aby dostosować sieć na potrzeby lokalnej produkcji czystej energii oraz przemyśleć na nowo systemy mobilności pod kątem powszechnie dostępnego ekologicznego transportu. Narzędzia planowania przestrzennego oraz stosowanie zarówno strategicznych ocen oddziaływania na środowisko, jak również ocen oddziaływania na środowisko (OOŚ) mają zasadnicze znaczenie dla uniknięcia kompromisów związanych z bioróżnorodnością.

Ponadto konieczne będzie wdrożenie planu działania UE dotyczącego gospodarki

o obiegu zamkniętym²⁰ oraz związanych z nim perspektyw odnoszących się do zrównoważonych produktów i zapobiegania powstawaniu odpadów (ponowne użycie, naprawa, regeneracja produktów, recykling), zrealizowanie działań w zakresie podnoszenia świadomości, budowania zdolności, a także inwestycji w centra naprawcze. Będziemy musieli również zachęcać do ochrony zasobów biotycznych i ich oszczędzania w ramach systemów „oszczędzający zyskuje”²¹, ustanawiając jednocześnie systemy typu „zanieczyszczający płaci” w celu finansowania wytwarzania odpadów i zanieczyszczeń oraz zarządzania nim, zwłaszcza w odniesieniu do folii plastikowych używanych w rolnictwie i opakowań materiałów toksycznych.

SPRAWIEDLIWA TRANSFORMACJA NA RZECZ ZRÓWNOWAŻONYCH OBSZARÓW WIEJSKICH, KTÓRA NIKOGO NIE POMIJA

Europejski Zielony Ład jest szansą na transformację w kierunku zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Aby odnieść sukces, musimy jednak poszukać pozytywnych wzajemnych powiązań między ekologicznymi, społecznymi i gospodarczymi systemami, a także zrozumieć i uwzględnić kompromisy. Dzięki pozytywnej, wzajemnie powiązanej wizji istnieje możliwość rewitalizacji obszarów wiejskich, tak aby nikogo nie pominąć i pozostawić pozytywne dziedzictwo dla przyszłych pokoleń.

Jak usłyszeliśmy podczas Tygodnia wizji obszarów wiejskich 2021²², musimy umożliwić społecznościom wiejskim przejęcie odpowiedzialności za zielony program działań, aby dostarczyć rozwiązań dostosowanych do każdego obszaru; potrzebujemy ram polityki, które wyznaczą kierunek działań, zbudują zaufanie i zachęcą do przeprowadzania zielonych inwestycji, zapewnią inkluzywność w zaangażowaniu zainteresowanych stron i będą sprzyjać odpowie-

dzialnemu sprawowaniu rządów, w którym uwzględniane będą opinie na poziomie lokalnym i potrzeby ekosystemów wiejskich.

Jak wspomniano powyżej, pojawia się coraz więcej przykładów zrównoważonych rozwiązań, które są związane z rolnictwem

i szerszym wymiarem zrównoważonej przyszłości obszarów wiejskich. Wprowadzenie ich w życie będzie dowodem na to, że omawiana wizja może stać się rzeczywistością i przyczynić się do wdrożenia Zielonego Ładu na rzecz przyszłości europejskich obszarów wiejskich.

Tydzień wizji obszarów wiejskich

ZALECENIA Z WARSZTATÓW NA TEMAT ZIELONEJ PRZYSZŁOŚCI OBSZARÓW WIEJSKICH SFORMUŁOWANE PODCZAS TYGODNIA WIZJI OBSZARÓW WIEJSKICH:

- należy wzmocnić pozycję społeczności wiejskich w zakresie przejmowania odpowiedzialności za zielony program działań, aby dostarczyć lokalnie dostosowane rozwiązania;
- potrzebni są różnicowani pośrednicy upowszechniający wiedzę, edukację i wiedzę ekspercką, którzy będą działać jako podmioty stymulujące zmiany, które mogą pomóc w osiągnięciu celów na poziomie lokalnym;
- solidne (ale elastyczne) ramy polityki powinny wyznaczać kierunek działań, przyczynić się do budowania zaufania i zachęcania do inwestycji.

19 https://ec.europa.eu/info/system/files/2021_commission_work_programme_new_policy_objectives_factsheet_en.pdf

20 https://ec.europa.eu/environment/strategy/circular-economy-action-plan_en

21 „Oszczędzający zyskuje” jest drugą stroną medalu zasady „zanieczyszczający płaci”. Wprowadzono ją przede wszystkim w kontekście zarządzania leśnictwem/ bioróżnorodnością. Pomysłem, który należy poddać bardziej szczegółowej analizie, jest sposób tworzenia zachęt do niewyrządzania szkód w zasobach naturalnych (np. znaczące ograniczenie pozyskiwania drewna), w przypadku których potencjalne przychody z zachowania (np. zachowania usług ekosystemowych) będą zbliżone do potencjalnych przychodów z nadmiernej eksploatacji lub im równe. Gdyby obie strony medalu zostały połączone – „zanieczyszczający płaci” i „oszczędzający zyskuje” – moglibyśmy przywrócić równowagę w sposobie gospodarowania zasobami naturalnymi (i stworzyć bardziej uczciwą konkurencję dla tych, którzy je zachowują).

22 https://enrd.ec.europa.eu/news-events/events/rural2040-vision-week_pl



4. Odporna przyszłość obszarów wiejskich

© Freepik

WPROWADZENIE

ROZWIĄZYWANIE NAJWAŻNIEJSZYCH PROBLEMÓW ZWIĄZANYCH Z ODPORNOŚCIĄ OBSZARÓW WIEJSKICH

WYKORZYSTYWANIE MOCNYCH STRON OBSZARÓW WIEJSKICH

W KIERUNKU ODPORNOŚCI OBSZARÓW WIEJSKICH

WEDŁUG ALESSANDRY FAGGIAN

Alessandra Faggian jest prorektorem, dziekanem Wydziału Nauk Społecznych i profesorem Ekonomii Stosowanej w Instytucie Naukowym Gran Sasso. Jest współredaktorką Journal of Regional Science i była redaktorką Papers in Regional Science. Alessandra Faggian jest wiceprezesem Włoskiego Towarzystwa Ekonomicznego (SIE) oraz przewodniczącą Północnoamerykańskiej Rady Badań Regionalnych (NARSC). Jest członkiem zarządu Italian Regional Science Association oraz Western Regional Science Association. Jest współautorką ponad 90 publikacji naukowych. W 2007 r. otrzymała Moss Madden Memorial Medal, w 2015 r. Geoffrey Hewings Award przyznawaną przez NARSC, a w 2020 r. – nagrodę ERSA dla najlepszego europejskiego naukowca regionalnego.

WPROWADZENIE

Obszary wiejskie były i będą narażone na wszelkiego rodzaju wstrząsy gospodarcze, społeczne i środowiskowe. Pandemia COVID-19 nie tylko uwydatniła pewne szczególne słabości i czynniki ryzyka, ale pokazała również, że istotne jest budowanie odporności we wszystkich dziedzinach w bardziej ogólnym ujęciu. Geograficzne rozprzestrzenianie się kryzysu związanego z COVID-19 jest bardzo nierównomierne pod względem przestrzennym. W wielu państwach, zwłaszcza w Europie, ucierpiały nie tylko duże i gęsto

zaludnione obszary miejskie. Mniejsze lub średnie miasta także zostały poważnie dotknięte¹, odnotowując najwyższą liczbę zachorowań na mieszkańca. W debacie naukowej i politycznej na temat pandemii najwięcej uwagi poświęca się obszarom metropolitalnym i zurbanizowanym, natomiast niewiele mówi się o wpływie pandemii na obszary wiejskie². Pominięcie to jest problematyczne, ponieważ najnowsze dowody wskazują, że chociaż społeczności wiejskie znajdują się w pewnym stopniu w korzystniejszej sytuacji, są one również

bardzo podatne na epidemię COVID-19³. Ponadto często reprezentują one społeczności znajdujące się w najbardziej niekorzystnej sytuacji społeczno-ekonomicznej, które są mniej odporne na średnio- lub długoterminowe skutki takiego wstrząsu zewnętrznego na dużą skalę. Wynika to z różnych czynników, które zostały omówione na kolejnych stronach. Wszystkie te czynniki należy uwzględnić w celu zbudowania bardziej odpornej przyszłości obszarów wiejskich.

ROZWIĄZYWANIE NAJWAŻNIEJSZYCH PROBLEMÓW ZWIĄZANYCH Z ODPORNOŚCIĄ OBSZARÓW WIEJSKICH

Z jednej strony, jak stwierdzono podczas sesji otwierających Tydzień wizji obszarów wiejskich 2021⁴, obszary wiejskie borykają się z trwającymi od dawna problemami, takimi jak depopulacja, migracja wewnętrzna, starzenie się społeczeństwa oraz ograniczony dostęp do usług i infrastruktury. W związku z tym są szczególnie narażone na gwałtowne zmiany lub wszelkiego rodzaju klęski żywiołowe. Ponieważ od dawna mierzą się z długotrwałymi i uporczywymi przeciwnościami wynikającymi z peryferyjności, wstrząsy takie jak zagrożenia naturalne lub recesje gospodarcze mogą nieodwracalnie zmienić kierunki ich rozwoju. „Chroniczne” zakłócenia są w rzeczywistości szkodliwe dla zdolności przystosowawczych danego miejsca, a wpływ gwałtownego zakłócenia może sprawić, że system regionalny, nadwyrężony przez powoli zmieniające się wyzwania, osiągnie swój „punkt krytyczny”,

co prowadzi do szybkiego i nagłego pogorszenia sytuacji. Poważne i trwałe negatywne skutki gospodarcze wywołane przez pandemię będą miały nieproporcjonalnie duży wpływ⁵ na mieszkańców obszarów o niekorzystnych warunkach lub obszarów peryferyjnych.

Z drugiej strony zaczęto wysuwać coraz liczniejsze argumenty, kwestionując skutki stale rosnącej koncentracji i gęstości zaludnienia miast. Zwolennicy tego stanowiska są zdania, że należy raz jeszcze przemyśleć planowanie miast⁶, zastanowić się nad możliwościami i przeszkodami związanymi z realizacją alternatywnych sposobów urbanizacji oraz równocześnie ponownie przyjrzeć się obszarom wiejskim i ich atutom. W tym sensie zdaniem ekspertów z różnych dziedzin obecna sytuacja kryzysowa związana z COVID-19 może być szansą dla obszarów wiejskich, które stają się atrakcyjnym miejscem do przeniesienia

się, tymczasowo lub nawet na stałe. Oferują one niską gęstość zaludnienia, obfitość przestrzeni i wysoką jakość środowiska. Dotychczas cechy te mogły powodować spychanie tych miejsc na margines rozwoju gospodarczego, ale przynajmniej w obecnej fazie kryzysowej mogą zapewnić przewagę nad zagęszczeniem miejskim.

Chociaż prawdą jest, że przed obszarami wiejskimi mogą potencjalnie otworzyć się nowe perspektywy, należy mieć świadomość, że czynniki, które powodują ich stopniowe wyludnianie w wielu częściach Europy, są dokładnie tym, co czyni je bardziej podatnymi na zagrożenie wynikające z pandemii – utrzymujące się od dziesiątek lat wyzwania związane z pogorszeniem ilości i jakości podstawowych usług, a mianowicie opieki zdrowotnej i edukacji, ograniczony dostęp do internetu, a także rosnącą zależność od węzłów miejskich, w których można uzyskać dostęp do nie-

1 Bailey, D., Clark, J., Colombelli, A., Corradini, C., De Propris, L., Derudder, B., Fratesi, U., Fritsch, M., Harrison, J., Hatfield, M., Kemeny, T., Kogler, D.F., Lagendijk, A., Lawton, P., Ortega-Argilés, R., Iglesias Otero, C. i Usai, S., (2020), „Regions in a time of pandemic” [„Regiony w czasie pandemii”], w: *Regional Studies*, 54(9), s. 1163–1174, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00343404.2020.1798611>.

2 Muellera, J.T., McConnell, K., Berne Burow, P.B., Pofahl, K., Merdjanoff, A.A. i Farrell, J., (2021), „Impacts of the COVID-19 pandemic on rural America” [„Skutki pandemii COVID-19 dla obszarów wiejskich Ameryki”], w: *PNAS*, 118(1), s. 1–6, <https://www.pnas.org/content/118/1/2019378118>.

3 Peters, D.J., (2020), „Community Susceptibility and Resiliency to COVID-19 Across the Rural-Urban Continuum in the United States” [„Podatność i odporność społeczności na COVID-19 w kontinuum wiejsko-miejskim w Stanach Zjednoczonych”], w: *The Journal of Rural Health*, 36(3), s. 446–456, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32543751/>.

4 https://enrd.ec.europa.eu/news-events/events/rural2040-vision-week_pl

5 Bailey i in., cyt.

6 Cotella G., Vitale Brovarone, E., (2020), „Questioning urbanisation models in the face of Covid-19” [„Kwestionowanie modeli urbanizacji w obliczu COVID-19”], w: *TeMA Journal of Land Use, Mobility and Environment, wydanie specjalne. Covid-19 vs City-20*, s. 105–118, <http://www.tema.unina.it/index.php/tema/article/view/6913>.

zbędnych podstawowych usług. Dlatego też nowe wyzwania dla społeczności wiejskich związane z COVID-19 jeszcze bardziej nasilają wyzwania długoterminowe. Rozwiązanie tych długoterminowych problemów musi zatem stanowić ważny element każdej strategii wzmacniania odporności obszarów wiejskich.

Nie ma potrzeby podkreślać powodów, dla których **dostęp do usług zdrowotnych** nabrał obecnie absolutnie zasadniczego znaczenia: w normalnych okolicznościach bliskość szpitali i możliwość uzyskania odpowiedniej i szybkiej opieki oraz pomocy zawsze stanowiła krytyczny aspekt przy omawianiu jakości życia na obszarach wiejskich. Jest to tym bardziej istotne w czasach, gdy epidemie prawdopodobnie będą występować coraz częściej. Również **system szkolnictwa** jest w wielu przypadkach słabą stroną tych obszarów i wymaga wzmocnienia i innowacji, także w zakresie transformacji cyfrowej i wsparcia technologicznego ze względu na edukację domową na masową skalę zarówno wśród mieszkających tam dzieci, jak i potencjalnych nowych mieszkańców. W przypadku specjalistów, którzy chcą przenieść się do regionu oddalonego, korzystając z opcji telepracy, do elementów, które zostaną uwzględnione przy wyborze lokalizacji, z pewnością będzie należeć jakość lokalnego szkolnictwa i usług wsparcia dla rodziców.

W kontekście kryzysu związanego z COVID-19 występuje również istotny **aspekt płci**. Krótkoterminowe skutki kryzysu już pokazały, że to kobiety ucierpiały szczególnie, a jeżeli nie zostaną podjęte żadne działania, potencjalne długoterminowe skutki tej pandemii prawdopodobnie w nieproporcjonalnym stopniu dotkną populację kobiet. Sektorami gospodarki, w których najbardziej dało się odczuć wpływ tej pandemii, były sektory usług, w których dochodzi do częstych kontaktów bezpośrednich. W sektorach tych zatrudnionych jest więcej pracowników płci żeńskiej niż męskiej. Co ważniejsze, zamknięcie szkół i placówek opieki dziennej przyczyniło się do zwiększenia zakresu obowiązków związanych z opieką nad dziećmi, których ciężar tradycyjnie spoczywa w większym stopniu na kobietach, zmuszając je do rezygnacji z pracy zarobkowej. Kwestia ta może być

szczególnie istotna na obszarach wiejskich, gdzie nawet w normalnych czasach wskaźniki zatrudnienia kobiet są niższe niż w miastach. To samo dotyczy zapewnienia placówek opieki nad dziećmi ze względu na brak wystarczającej masy krytycznej na obszarach o małej gęstości zaludnienia.

Inne **słabe punkty rynku pracy** mają związek z pewnymi szczególnymi cechami kontekstu wiejskiego i sektora rolnego. Po pierwsze, w przypadku większej części miejsc pracy praca zdalna nie jest możliwa. Po drugie, istnieje większy odsetek mikroprzedsiębiorstw, które są bardziej narażone na niewypłacalność w czasie

kryzysu gospodarczego. Po trzecie, bardziej powszechna jest praca nierejestrowana, także z uwagi na gorsze warunki ekonomiczne. Pracownicy zatrudnieni na „czarnym” rynku nie mogą korzystać ze związanych z kryzysem ulg w płatnościach. Ponadto nielegalnych pracowników nie uwzględnia się w oficjalnych statystykach, dlatego też ryzyko niedoszacowania rzeczywistych skutków kryzysu związanego z COVID-19 – zwłaszcza pod względem utraty miejsc pracy i ubóstwa – jest większe na obszarach wiejskich. Finansowany w ramach EFRROW projekt „COVID19: »Work Harvest«” to strona internetowa



© Freepik

STRONA INTERNETOWA „WORK HARVEST” SŁUŻĄCA POŚREDNICTWU PRACY W SEKTORZE ROLNYM (WĘGRY)

W odpowiedzi na kryzys związany z COVID-19 krajowa sieć obszarów wiejskich na Węgrzech stworzyła stronę internetową, korzystając z działania 20 – pomoc techniczna, w ramach programu rozwoju obszarów wiejskich Węgier. Celem projektu było umożliwienie rolnikom i producentom nawiązania kontaktu z potencjalnymi pracownikami. Aby uratować zbiory owoców i warzyw sezonowych w 2020 r., za pośrednictwem strony internetowej dostawcom w łańcuchu żywnościowym, producentom żywności i przedsiębiorcom udzielono wsparcia w szybkim znalezieniu odpowiednich pracowników. Pilny charakter sytuacji sprawił, że na opracowanie koncepcji i wdrożenie platformy było niewiele czasu. Mimo to na platformie zarejestrowało się niemal 350 osób poszukujących pracy i ponad 50 podmiotów oferujących pracę, a także zamieszczono prawie 500 ofert pracy. Strona jest stale aktualizowana, a długoterminowym celem jest prowadzenie jej nawet po zakończeniu kryzysu związanego z COVID-19. Pokazuje to, w jaki sposób środek nadzwyczajny może stać się środkiem strukturalnym, niwelującym istniejącą wcześniej lukę, która stała się jeszcze bardziej widoczna w wyniku kryzysu.

https://enrd.ec.europa.eu/projects-practice/covid19-work-harvest-website-jobplacement-agricultural-sector_en

służąca pośrednictwu pracy w sektorze rolnym na Węgrzech (zob. ramka, s. 24), która skutecznie pozwala rozwiązać ten problem, umożliwiając kontakt między przedsiębiorstwami rolnymi oferującymi pracę a osobami poszukującymi pracy.

Co więcej, **wyspecjalizowana struktura gospodarcza** regionów wiejskich sprawia, że są one szczególnie narażone na wstrząsy gospodarcze związane z COVID-19. Tereny te są w dużym stopniu uzależnione od branż, które są bardzo podatne na ogra-

niczenia w zakresie mobilności związane z pandemią, takie jak rekreacja na świeżym powietrzu i turystyka.

WYKORZYSTYWANIE MOCNYCH STRON OBSZARÓW WIEJSKICH

Srodki ograniczające rozprzestrzenianie się chorób mogą jednak również stworzyć nowe perspektywy dla bardziej oddalonych regionów, na których łatwiej ograniczyć kontakty personalne i korzystać z samochodu, co pozwala na uniknięcie transportu publicznego⁷. Może to powodować krótkoterminowy wzrost popytu na blisko położone tereny o walorach przyrodniczych i zwiększenie się liczby turystów krajowych. Niektóre małe wsie opracowały strategie marketingu miejsca, których celem jest wykorzystanie możliwości wynikających z mniej lub bardziej dobrowolnej zmiany preferencji konsumentów w dziedzinach turystyki i pracy. Przykładem jest Toskania, w której mała gmina Santa Fiora promuje się jako pierwsza inteligentna wioska na potrzeby pracy we Włoszech (zob. ramka na tej stronie), oferując zachęty dla telepracowników, którzy tymczasowo się tam osiedlają.

Poczucie wspólnoty, które występuje na wielu obszarach wiejskich, oraz tradycja wolontariatu również zaowocowały wieloma inspirującymi przykładami oddolnych odpowiedzi na pandemię⁸.

Praca w domu może zwiększyć atrakcyjność obszarów pozamiejskich, o ile rzadsze dojazdy do pracy sprawiają, że łatwiej będzie zaakceptować sporadyczne dłuższe dojazdy. Pojawia się zatem pytanie: czy obszary wiejskie są na to przygotowane? Niezbędnym warunkiem wstępnym i absolutnym priorytetem politycznym jest **zmniejszenie przepaści cyfrowej** (zarówno pod względem infrastruktury, jak i kompetencji – zob. artykuł o „cyfrowej przyszłości”, s. 11) oraz **zmniejszenie zależności od samochodów**. Aby promować zrównoważony dojazd do pracy lub

ogółem zrównoważone przepływy mobilności – ostatecznie przyczyniając się do sprawiedliwej transformacji ekologicznej –

należy rozważyć innowacyjne, przyjazne dla środowiska rozwiązania w odniesieniu do regionalnych systemów mobilności.



© Vivi in Paese

INTELENTNA WIOSKA NA POTRZEBY PRACY SANTA FIORA SUL MONTE AMIATA (WŁOCHY)

Coraz więcej wsi w całej Europie promuje inicjatywy służące przyciągnięciu nowych telepracowników. Wśród nich wyróżnia się mała toskańska wioska Santa Fiora sul Monte Amiata (prowincja Grosseto), która chce zostać pierwszą inteligentną wioską na potrzeby pracy we Włoszech.

Wioska ta, niedawno wyposażona w bardzo szybkie sieci szerokopasmowe, oferuje ludziom możliwość przeniesienia się tam, pracy i życia w spokojnej atmosferze tokańskich gór. Inteligentna wioska na potrzeby pracy jest otwarta dla wszystkich pracowników, zarówno publicznych, jak i prywatnych, a także dla osób samozatrudnionych, takich jak freelancerzy i rzemieślnicy. Nowa strategia marketingu terytorialnego obejmuje szereg zachęt. Na przykład gmina pokrywa część czynszu dla tych, którzy zdecydują się pozostać w Santa Fiora na dłużej niż dwa miesiące. Stworzono również stronę internetową „Live in the village” [„Zamieszkaż w wiosce”], na której można znaleźć informacje na temat wynajmu mieszkań w okolicy, ale również informacje o usługach, takich jak restauracje, apteki, opieka nad dziećmi, biura turystyczne itp.

<https://santaforaturismo.it/santa-fiora-lancia-lo-smart-working-village-incentivi-sullaffitto-per-i-lavoratori-che-scelgono-il-paese/>

7 Bailey i in., cyt.

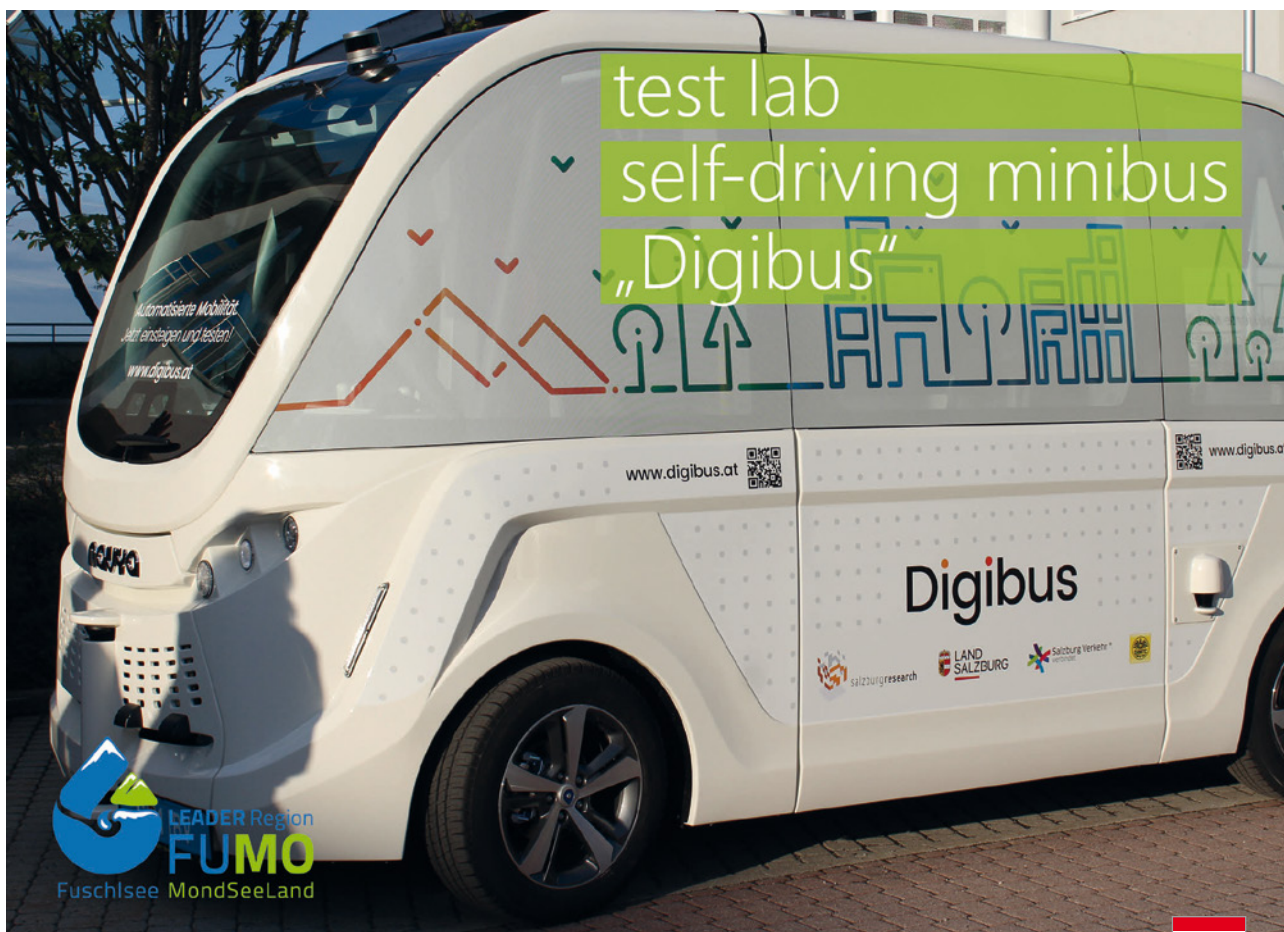
8 https://enrd.ec.europa.eu/rural-responses-covid-19-crisis_en

Projekt „FUMobil – regionalny plan generalny na rzecz przyszłości mobilności” (zob. ramka na tej stronie) pokazał, jak koordynacja i integracja – dzięki ponownemu przemyśleniu oferty transportu publicznego w austriackim regionie wiejskim – mogą ograniczyć wykorzystanie indywidualnych pojazdów silnikowych, poprawiając w ten sposób dobrostan społeczności znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. Co więcej,

może to także zwiększyć atrakcyjność tego obszaru wśród telepracowników, szczególnie tych mających świadomość kwestii środowiskowych.

Ostatnie istotne pytanie brzmi: w jakim stopniu utrzyma się obecny stan? Na razie nie możemy przewidzieć, czy zmiany indywidualnych preferencji wywołane w następstwie COVID-19 nabiorą charakteru

strukturalnego, podtrzymując długotrwały popyt. Możemy natomiast stwierdzić, że nawet jeżeli tak się stanie, to aby obszary wiejskie pozostały zrównoważone – lub nawet pod pewnymi względami skorzystały na obecnej sytuacji – konieczne jest rozwiązanie wspomnianych wcześniej problemów strukturalnych, by móc konkurować z ośrodkami miejskimi, zwłaszcza w świecie po pandemii.



© FUMobil

FUMOBIL – REGIONALNY PLAN GENERALNY NA RZECZ PRZYSZŁOŚCI MOBILNOŚCI (AUSTRIA)

Na wielu obszarach wiejskich podstawowe usługi, w tym mobilność, są często niewystarczające z powodu braku masy krytycznej. Tak było w przypadku oferty transportu publicznego nieopodal jezior Fuschlsee i Mondsee („region FUMO”) w Austrii. Mieszkańcy mieli utrudniony dojazd do pracy i szkoły środkami transportu publicznego z powodu znacznych odległości między przystankami autobusowymi i długiego czasu oczekiwania. W rezultacie ze względu na wygodę i dostępność obywatele coraz częściej korzystali ze zmotoryzowanego transportu indywidualnego, co przyczyniło się do emisji z transportu i rozwoju niezrównoważonego, nieintegryjnego systemu mobilności.

Projekt LEADER „FUMobil – regionalny plan generalny na rzecz przyszłości mobilności” polegał na opracowaniu w latach 2016 i 2017 planu generalnego na rzecz zrównoważonego, przyjaznego dla środowiska systemu mobilności dla 17 gmin w regionie FUMO. Efektem projektu było stworzenie specyficznego dla regionu i opartego na danych planu zrównoważonego transportu, który poprawia koordynację i jest skierowany do społeczności znajdujących się w niekorzystnej sytuacji i z ograniczeniami mobilności. Głównym aspektem powodzenia projektu był udział obywateli. Byli oni zaangażowani nie tylko w dostarczanie danych na temat braków i potrzeb, które należało uwzględnić w nowym systemie mobilności, ale także w sposób, w jaki nowy system powinien zostać zaprojektowany.

Projekt zdobył nagrodę w konkursie Rural Inspiration Awards 2020 w kategorii „Łagodzenie zmiany klimatu”.

https://enrd.ec.europa.eu/projects-practice/fumobil-regional-masterplan-future-mobility_en

W KIERUNKU ODPORNOŚCI OBSZARÓW WIEJSKICH

Aby dostosować się do zmian i przezwyciężyć obecny kryzys oraz ewentualne przyszłe kryzysy, obszary wiejskie muszą przyspieszyć rozwiązywanie wspomnianych powyżej dawnych, długotrwałych problemów – tych, które leżą u podstaw ich marginalizacji i doprowadziły do utraty ludności – oraz przeciwdziałać siłom odśrodkowym. W gruncie rzeczy, aby środowiska wiejskie były odporne w obliczu tego wstrząsu, nowym wyzwaniem jest rozwiązanie starych problemów raz na zawsze. Do poprawy warunków życia w regionach oddalonych niezbędna jest polityka ukierunkowana na przeciwstawianie się siłom powodującym opuszczanie obszarów wiejskich przez ludzi i tym,

które przyciągają ludzi do miast, poprzez samonapędzający się mechanizm interakcji między miastem a wsią. Obszary wiejskie są wyjątkowo podatne na skutki pandemii. Jak podkreślił Enrique Garcilazo z OECD w swoim podsumowaniu głównych przesłań z Tygodnia wizji obszarów wiejskich⁹, zwiększenie odporności obszarów wiejskich będzie wymagało prowadzenia dostosowanej do potrzeb polityki całościowej. W związku z tym istnieje wyraźne zapotrzebowanie na dane i wiedzę opartą na dowodach. Brak wiedzy na temat specyfiki skutków pandemii dla środowisk wiejskich wynikający z koncentrowania się na miastach – o ile mu się nie zaradzi – może doprowadzić do opracowania poli-

tyki odbudowy obszarów wiejskich, która będzie się opierać na niewystarczających informacjach i będzie nieskuteczna.

Wnikliwą refleksją z Tygodnia wizji obszarów wiejskich i ukierunkowane na nią strategię uwzględniającą konkretne obszary wymagają różnorodności w zakresie: ludzi, działalności gospodarczej czy opinii. Włączenie społeczne, dywersyfikacja gospodarki oraz powszechny udział w tworzeniu agendy politycznej i wzmacnianie pozycji społeczności wiejskich, często nieobecnych w sieciach decyzyjnych, to podstawowe elementy, które pozwolą obszarom wiejskim przystosować się do zmian i rozwijać.

Tydzień wizji obszarów wiejskich

ZALECENIA Z WARSZTATÓW NA TEMAT ODPORNEJ PRZYSZŁOŚCI OBSZARÓW WIEJSKICH SFORMUŁOWANE PODCZAS TYGODNIA WIZJI OBSZARÓW WIEJSKICH:

- należy unikać nadmiernej specjalizacji i zależności od niewielkiej liczby rodzajów działalności oraz wzmacniać różnorodność i zróżnicowanie na obszarach wiejskich;
- konieczne jest stałe inwestowanie, aby przygotować społeczności wiejskie do przystosowania się do zmian i poprawić łączność i tworzenie sieci kontaktów na wszystkich poziomach (lokalnym, regionalnym, krajowym i unijnym);
- zatrzymanie młodzieży i integracyjne podejście do przyjmowania nowo przybyłych może pomóc w ponownym ożywieniu społeczności wiejskich.

9 https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/1-joseenrique-garcilazo-ppt1-pl2-day5_0.pdf



5. Sprawiedliwa i sprzyjająca włączeniu społecznemu przyszłość obszarów wiejskich

© Freepik

WPROWADZENIE

OD UBÓSTWA DO WYKLUCZENIA – SKUTKI DLA OBSZARÓW WIEJSKICH

DOSTĘP DO USŁUG I MOBILNOŚĆ

KOBIETY

MIGRANCI

W KIERUNKU BARDZIEJ SPRAWIEDLIWEJ I SPRZYJAJĄCEJ WŁĄCZENIU SPOŁECZNEMU PRZYSZŁOŚCI OBSZARÓW WIEJSKICH

WEDŁUG SALLY SHORTALL

Prof. Sally Shortall jest kierownikiem Katedry Gospodarki Wiejskiej księcia Northumberland na Uniwersytecie w Newcastle. Jest dobrze znana ze swoich badań w dziedzinie nauk społecznych dotyczących obszarów wiejskich, a w szczególności z badań nad płcią i rolnictwem. Obecnie prowadzi badania nad sytuacją kobiet-przedsiębiorców w angielskich gospodarstwach rolnych oraz nad przyszłą rolę wiejskich świetlic w cyfrowym łączeniu odległych społeczności wiejskich.

Sally Shortall dwukrotnie wybrano na przewodniczącą Europejskiego Towarzystwa Socjologii Wsi, a obecnie została wybrana na przewodniczącą Międzynarodowego Stowarzyszenia Socjologii Wsi oraz jest członkiem Akademii Nauk Społecznych.

Twitter: [@sally_shortall](https://twitter.com/sally_shortall)

WPROWADZENIE

Pod wieloma względami UE jest przykładem zaangażowania w próby zapewnienia sprawiedliwej i sprzyjającej włączeniu społecznemu przyszłości obszarów wiejskich. Zaangażowanie to sięga lat 90. XX w. Zobowiązanie do zwalczania wykluczenia społecznego zapisano w Traktacie z Maastricht oraz w celach europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych. Dyrekcja Generalna ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia

Społecznego ma kompetencje nadzorcze w dziedzinie ubóstwa i włączenia społecznego. Od 2007 r. w unijnych programach rozwoju obszarów wiejskich określa się również priorytet związany z promowaniem włączenia społecznego, ograniczaniem ubóstwa i rozwojem gospodarczym na obszarach wiejskich. W praktyce od lat 90. XX w. w całej Europie w ramach niemal każdego partnerstwa na rzecz rozwoju obszarów wiejskich nawiązuje się do

wykluczenia społecznego i chęci wspierania włączenia społecznego. Pojawienie się zobowiązania na rzecz włączenia społecznego na obszarach wiejskich na poziomie unijnym i krajowym nie jest bez związku i nie należy lekceważyć wpływu UE na wprowadzenie kwestii włączenia społecznego na obszarach wiejskich do programów krajowych.

OD UBÓSTWA DO WYKLUCZENIA – SKUTKI DLA OBSZARÓW WIEJSKICH

Kiedy w latach 90. XX w. pojawił się termin „wykluczenie społeczne”, toczyła się debata na temat tego, w jaki sposób wiąże się on z ubóstwem i czy nie utrudnia on zrozumienia pojęcia ubóstwa. Wykluczenie społeczne odnosiło się do braku dostępu lub odmowy dostępu do szeregu praw obywatelskich, takich jak odpowiednia opieka zdrowotna lub sukces edukacyjny, a także do braku integracji społecznej ze względu na ograniczoną możliwość lub zdolność do uczestniczenia w podejmowaniu decyzji politycznych. „Problem” ten zwykle postrzega się jako efekt struktur politycznych i struktur sprawowania rządów niewystarczająco otwartych, aby mogły umożliwić uczestnictwo. Jest to szczególnie istotne w przypadku obszarów wiejskich.

Nie dziwi fakt, że koncepcja ta pojawiła się najpierw we Francji. Francuzi nie czuli się komfortowo z anglosaskim podejściem do badania ubóstwa, w którym nacisk kładzie się przede wszystkim na kwestie dystrybucji, czyli braki w zasobach, którymi dysponuje jednostka lub gospodarstwo domowe. Wykluczenie społeczne rozumiane jest jako uwzględniające głównie „kwestie dotyczące relacji”, czyli niski poziom integracji społecznej, brak uczestnictwa i bezsilność, wywodzące się z francuskiej republikańskiej idei praw uniwersalnych. Z czasem w coraz większym stopniu uświadamiamy sobie, że w przypadku wielu osób u podstaw wyklu-

czenia społecznego leży ubóstwo. Jeżeli jednak chodzi o obszary wiejskie, ich oddalenie, demografia i ograniczony dostęp do podstawowych usług (będące kluczowymi czynnikami sprzyjającymi włączeniu społecznemu, np. usług socjalnych, opieki zdrowotnej) i rynków pracy również mogą wpływać na poszczególne grupy i ograniczać ich możliwości włączenia.

Dostęp mieszkańców obszarów wiejskich do szeregu podstawowych praw jest ograniczony na wiele sposobów. Należy rozwiązać wszystkie te kwestie, aby zbudować przyszłość obszarów wiejskich sprzyjającą włączeniu społecznemu.



© Freepik

DOSTĘP DO USŁUG I MOBILNOŚĆ

Naciski, aby ograniczyć wydatki publiczne, oraz mniejsza i bardziej rozproszona liczba użytkowników na obszarach wiejskich doprowadziły do koncentracji wielu podstawowych usług publicznych i prywatnych w większych skupiskach ludzkich. W związku z tym wielu mieszkańców wsi uważa, że dostęp do usług wymaga posiadania samochodu, co może być barierą dla uczestnictwa w działaniach społecznych

i kulturalnych przez osoby młode, których nie stać na samochód, lub osoby starsze, które mają trudności z prowadzeniem samochodu, i tym samym prowadzić do zwiększenia ich odizolowania. Inicjatywy na rzecz rozwoju obszarów wiejskich nieustannie stanowią źródło innowacyjnych rozwiązań służących zwiększeniu włączenia społecznego poprzez tworzenie warunków umożliwiających świadczenie przystępnych cenowo

i dostępnych usług na obszarach wiejskich, a także nowych rozwiązań dotyczących mobilności, które pomagają dotrzeć do usług w innych miejscach. Przedstawiona poniżej inicjatywa wspólnego korzystania z samochodów w Villerouge-Termenès we Francji jest doskonałym przykładem współpracy społeczności lokalnej w zakresie dostępu do samochodu i zapewnienia zrównoważenia środowiskowego.



© Mairie de Villerouge-Termenès

USŁUGA WSPÓLNEGO KORZYSTANIA Z MIEJSKIEGO SAMOCHODU ELEKTRYCZNEGO – FRANCJA

Villerouge-Termenès to mała wioska licząca 140 mieszkańców, położona w centrum masywu Corbières w południowej Francji. Biorąc pod uwagę z jednej strony geograficzne oddalenie i odległość od małych sklepów spożywczych i supermarketów, a z drugiej strony współistnienie młodej populacji o skromnych dochodach i starzejącej się populacji mającej problemy z prowadzeniem samochodu, gmina postanowiła wdrożyć inicjatywę obywatelską w celu zakupu pojazdu elektrycznego dla swoich mieszkańców. W miejscowości znajdował się już punkt ładowania samochodów elektrycznych, ale nie był on w pełni wykorzystywany. W 2017 r. przedstawiciele gminy zwrócili się o wsparcie finansowe.

Wsparcie z działania 19 – LEADER/RLKS w ramach programu rozwoju obszarów wiejskich Midi-Pyrénées wykorzystano na pokrycie 63 % inwestycji w samochód i trzyletnich kosztów operacyjnych. Środki samorządu lokalnego i regionalnego pokryły kolejne 15 %, a resztę sfinansowała wieś. Samochód elektryczny stał się dostępny do wynajęcia latem 2018 r. Inicjatywa okazała się bardzo udana – samochód jest rezerwowany na połowę dnia 10 razy w tygodniu, roczny przebieg wynosi nawet 30 000 km, a z usługi korzysta połowa mieszkańców. Zatrudniono osobę zajmującą się czyszczeniem i konserwacją samochodu. Miało to pozytywny wpływ na środowisko. Wspólne i częste korzystanie z tego samochodu elektrycznego rekompensuje wpływ zastosowania baterii na środowisko. Podobną inicjatywę wdrożono w Plœuc-L'Hermitage, małym miasteczku w regionie Bretanii we Francji, które obecnie posiada trzy współdzielone samochody elektryczne.

Projekt przeszedł do finału konkursu Rural Inspiration Awards 2021.

https://enrd.ec.europa.eu/projects-practice/municipal-electric-cars-sharing-service-france_en



© Freepik

OD WEŁNY DO STROJU (HISZPANIA)

FADEMUR ÁVILA jest hiszpańskim stowarzyszeniem, które dba o prawa i interesy kobiet z obszarów wiejskich. Główna działalność stowarzyszenia polega na prowadzeniu szkoleń, które poprawią sytuację gospodarczą i zawodową kobiet. Organizuje ono różne kursy, dotyczące przede wszystkim rolnictwa i hodowli zwierząt, w różnych miejscach w prowincji Ávila (środkowa Hiszpania). Ponadto stowarzyszenie oferuje kursy z zakresu nowych technologii.

Stowarzyszenie zwróciło uwagę na istnienie lokalnego zainteresowania przetwórstwem wełny, tradycyjną działalnością prowadzoną na tym obszarze, która obecnie jednak podupada. Przy wsparciu EFRR-OW projekt miał na celu stymulowanie nowej działalności gospodarczej poprzez szkolenia na obszarze dotkniętym wyludnieniem.

Szkolenie było bardzo udane – wzięły w nim udział 44 osoby. W jego wyniku kilku uczestników rozpoczęło dalsze szkolenie, aby założyć własną działalność gospodarczą. Projekt jest nadal realizowany, ponieważ zgłoszono zapotrzebowanie na bardziej szczegółowe szkolenie w zakresie obróbki runa, technik przędzenia wełny, krosien tkackich poziomych i pionowych. Istnieje duży potencjał generowania wartości dodanej dzięki wykorzystaniu produktów ubocznych sektora pierwotnego (w tym przypadku wełny) w celu zapewnienia zrównoważonej gospodarki.

Projekt pokazuje znaczenie szkoleń jako podstawy pobudzenia przedsiębiorczości kobiet, która pomaga utrzymać populację na obszarach wiejskich.

https://enrd.ec.europa.eu/projects-practice/fleece-dress-workshop-using-product-livestock_pl

KOBIETY

Na obszarach wiejskich występują szczególne problemy, z którymi kobiety borykają się częściej. Kobiety są bardzo słabo reprezentowane w przemyśle rolnym i rzadko dziedziczą ziemię, mają utrudniony dostęp do kredytów finansowych lub szkoleń rolniczych. Zapewnienie tym kobietom bardziej sprawiedliwej przyszłości sprzyjającej włączeniu społecznemu na obszarach wiejskich

będzie wymagało zastosowania wielu środków, w tym polityki eliminującej nieświadome uprzedzenia i bariery kulturowe, a także przeprowadzenie lokalnych inicjatyw wspierających rolę kobiet w przemyśle i umożliwiających większej liczbie kobiet pełnienie funkcji decyzyjnych. W niektórych częściach Europy również bezrobocie wśród kobiet jest wyższe, a tym samym poziomy płac i emerytur są niższe w po-

równaniu z mężczyznami zamieszkującymi obszary wiejskie lub kobietami z obszarów miejskich, co prowadzi do mniejszej niezależności ekonomicznej. Przedstawiony powyżej hiszpański projekt jest dobrym przykładem tego, jak małe stowarzyszenia mogą skutecznie prowadzić szkolenia dla kobiet i stymulować nową działalność gospodarczą na obszarach wiejskich.

MIGRANCY

Wraz z napływem migrantów z państw trzecich poszukujących pracy w rolnictwie obszary wiejskie w wielu częściach Europy stały się bardziej zróżnicowane. Migranci często nie są sprawiedliwie traktowani przez pracodawców ani włączani w życie społeczności wiejskich. Bardziej sprawiedliwa i sprzyjająca włączeniu społecznemu przyszłość

obszarów wiejskich będzie wymagała wprowadzenia polityki i przepisów chroniących prawa pracowników migrujących oraz regulacji przewidujących nakładanie kar na pracodawców, którzy naruszają te prawa. Wymaga to również aktywnego przeprowadzania przez społeczności wiejskie inicjatyw służących akceptacji różnorodności i wspieraniu włączenia społecznego.

Pomysłowa inicjatywa „World City” podjęta przez mieszkańców trójgranicznego obszaru Miselerland znajdującego się na granicy Luksemburga, Francji i Niemiec jest doskonałym przykładem tego, jak dzielić się świadomością kulturową i promować włączenie społeczne (patrz ramka poniżej).



© FreePik

WORLD CITY – MISELERLAND (LUKSEMBURG–FRANCJA–NIEMCY)

Obszar Miselerland, na którym działa LEADER, jest częścią trójgranicznego obszaru położonego na granicy Luksemburga, Francji i Niemiec. Stolicą regionu jest powszechnie znane miasto Schengen, w którym w 1985 r. podpisano pierwsze europejskie porozumienie w sprawie wspólnej polityki wizowej. Region stanowi atrakcyjne miejsce docelowe dla imigrantów. Na obszarach wiejskich Miselerland 40 % ludności pochodzi z innych państw i reprezentowanych jest tu ponad 120 narodowości. Ta duża różnorodność społeczności wiejskiej liczącej 40 000 mieszkańców jest zarówno wyzwaniem, jak i szansą na pokojowe, otwarte i pełne szacunku współżycie.

„World City” jest podprojektem szerszego programu włączenia społecznego o nazwie „Moselle Diversity”. Nadrzędnym celem „World City” było promowanie korzyści wynikających z różnorodności kulturowej wśród dzieci w wieku od 7 do 12 lat poprzez zapraszanie dzieci z rodzin uchodźców do udziału w zajęciach rekreacyjnych. Przez dwa tygodnie w lecie lokalny ośrodek rekreacyjny zmieniono w „World City”, tj. bezpłatne wielokulturowe centrum dla kilkuset dzieci z okolicy. „World City” podzielono na kontynenty, kraje i regiony odzwierciedlające pochodzenie poszczególnych dzieci. Bawiąc się razem, dzieci zdobywały doświadczenie i wiedzę z różnych obszarów tematycznych. Dzięki odbywanej w ramach odgrywania ról podróży z jednego kontynentu na drugi oraz związanym z nią warsztatami i obszarami tematycznymi dzieci miały możliwość stać się kolejno mieszkańcem, turystą, uchodźcą, dyplomatą itp.

Każdego dnia w zajęciach uczestniczyło około 300 dzieci z poszczególnych gmin regionu Miselerland, z czego średnio 10 % stanowiły dzieci uchodźców. Dla miejscowych dzieci była to okazja, aby lepiej zrozumieć wyzwania dotyczące różnorodności, migracji i włączenia społecznego.

https://enrd.ec.europa.eu/projects-practice/world-city-miselerland-promoting-social-inclusion_pl

W KIERUNKU BARDZIEJ SPRAWIEDLIWEJ I SPRZYJAJĄCEJ WŁĄCZENIU SPOŁECZNEMU PRZYSZŁOŚCI OBSZARÓW WIEJSKICH

Sprawiedliwa i sprzyjająca włączeniu społecznemu przyszłość obszarów wiejskich będzie wymagała wprowadzenia polityki, przepisów, uregulowań oraz eliminowania barier kulturowych. Niezbędne będzie przeprowadzenie działań na poziomie społeczności, kraju oraz UE. Istnieje już doskonały model polegający na uwzględnieniu w dokumentach programowych zaangażowania UE w integrację oraz na realizacji inicjatywy LEADER przez lokalne grupy działania, które odgrywają znaczącą rolę na poziomie społeczności. Lokalne grupy działania będą miały istotne znaczenie dla dalszego kształtowania przyszłości, jakiej pragniemy dla Europy.

Ważne będzie również, aby podczas analizy, które grupy potrzebują wsparcia w zakresie włączenia społecznego, upewnić się, że nie dochodzi do kategoryzacji osób ze względu na określone cechy lub zgodnie

z pewnymi standardami. Klasyfikowanie grupy w jednolity sposób przy założeniu, że wszystkie osoby mają te same cechy – jak to czasem ma miejsce w języku polityki – może prowadzić do dyskryminacji, a także sugerować, że dana grupa ma po prostu mniejsze zdolności. Musimy zadbać o to, aby dostrzeżone zostały poszczególne osoby, a nie tylko kategorie.

Z biegiem lat okazało się również, że sama liczba reprezentowanych osób nie jest wystarczającym dowodem na włączenie społeczne. Ludzie muszą czuć, że mają możliwość pełnego uczestnictwa i nie mogą być wykluczani ze względu na różny stosunek władzy. Osiągnięcie sprawiedliwej i sprzyjającej włączeniu społecznemu przyszłości obszarów wiejskich stanowi trudny i złożony cel, jednak przyjęcie całościowego podejścia strategicznego, które uwzględni wszystkie powyższe kwestie,

zwiększa szanse na powodzenie. Należy zapewnić sprawiedliwą politykę, ochronę praw człowieka, strategie zwalczania barier kulturowych oraz utrzymanie podejścia LEADER, które pozwala społecznościom na identyfikację ich lokalnych potrzeb i reagowanie na nie.

Tydzień wizji obszarów wiejskich

ZALECENIA Z WARSZTATÓW NA TEMAT SPRAWIEDLIWEJ I SPRZYJAJĄCEJ WŁĄCZENIU SPOŁECZNEMU PRZYSZŁOŚCI OBSZARÓW WIEJSKICH SFORMUŁOWANE PODCZAS TYGODNIA WIZJI OBSZARÓW WIEJSKICH

Uczestnicy stwierdzili, że istnieje konieczność:

- zapewnienia dostępnych usług, elastycznych przestrzeni wspólnych, żywienia i ułatwienia, zmiany mentalności, ustawodawstwa i kultury instytucjonalnej na wszystkich poziomach, aby umożliwić opracowywanie innowacyjnych rozwiązań;
- wspierającego i elastycznego zarządzania, podnoszenia świadomości, rozwoju umiejętności i dostępu do informacji w celu umożliwienia obywatelom udziału i współpracy publiczno-prywatnej;
- tworzenia sieci kontaktów, gromadzenia dowodów, danych, informacji i przykładów dobrych praktyk oraz ich udostępniania.



6. Uwagi końcowe

© Freepik

WEDŁUG BILLA SLEE

Bill Slee jest naukowcem zajmującym się rozwojem obszarów wiejskich oraz działaczem społecznościowym na wiejskich obszarach Aberdeenshire w Szkocji. Pracował nad dywersyfikacją gospodarczą obszarów wiejskich, oceną polityki, innowacjami społecznymi. Interesuje się w szczególności energią ze źródeł odnawialnych, zrównoważonymi systemami żywnościowymi oraz zieloną transformacją i jest autorem wielu publikacji z tych dziedzin. W ostatnich latach zaczął przywiązywać w swojej pracy większą wagę do praktyki niż do teorii.

Po około 40 latach wykonywania pracy akademickiej, prowadzenia badań, doradztwa i działalności w trzecim sektorze popieram inicjatywę Komisji Europejskiej dotyczącą realizacji długoterminowej wizji za pomocą różnych środków uczestnictwa, jak opisano w artykule 1 (s. 6). Przy kształtowaniu polityki należy uwzględniać wyzwania związane z trudną i niepewną przyszłością oraz dążyć do budowania większej odporności. Gdyby ten projekt był tylko odgórną procedurą, jego wdrożenie byłoby zagrożone od samego początku.

Przyjmując dłuższą perspektywę, w ciągu ostatnich 200 lat europejska gospodarka uległa transformacji dzięki innowacjom technologicznym służącym tworzeniu nowoczesnych przemysłowych gospodarek rynkowych, jednak ten postęp gospodarczy wiązał się z wysokimi kosztami. Przeżywamy obecnie szóste w historii Ziemi wielkie wymieranie gatunków ograniczające różnorodność biologiczną, przy czym po raz pierwszy czynnikiem powodującym to wymieranie jest człowiek. Gwałtowny wzrost gospodarczy, który doprowadził do wielkiego bogactwa i ogromnej ekspansji miast, opierał się na węglu kopalnym, którego spalanie stwarza egzystencjalne zagrożenie dla ludzkości na skutek szybko zmieniającego się klimatu i licznych negatywnych wynikających z tego skutków. Nasze wody morskie i słodkie są zanieczyszczone w niespotykanym dotąd stopniu. Mówiąc prościej, nasze obecne modele wykorzystania zasobów i nawyki konsumpcyjne zagrażają systemowi podtrzymywania życia na naszej planecie, a systemy regulacyjne oraz normy zachowania w społeczeństwie i biznesie dostosowywane są zdecydowanie zbyt wolno, by zaradzić tej sytuacji.

Oprócz kryzysu ekologicznego istnieją równoległe kryzysy związane ze społecznymi konsekwencjami zmian demograficznych, ubóstwem utrzymującym się na wielu obszarach oraz głęboko zakorzenionymi i trwałymi nierównościami przestrzennymi i społecznymi. Ponadto niewiele jest dowodów na to, że te nierówności przestrzenne zmniejszają się, a OECD twierdzi wręcz, że podczas ostatniej recesji uległy

one pogłębieniu¹. Istniejące nierówności przestrzenne i społeczne są nie tyle oznaką niedoskonałości rynku, co odzwierciedleniem zarówno korzyści skali prowadzących do koncentracji przestrzennej, jak i spuścizny strukturalnego upadku na mniej uprzywilejowanych obszarach, w połączeniu ze specyficznymi normami kulturowymi, które napędzają mechanizmy wykluczenia społecznego, jak wyjaśniono w artykule 5 (s. 28).

Decydenci są obecnie o wiele bardziej świadomi skali kryzysu ekologicznego, czego dowodem jest Europejski Zielony Ład, który w nadchodzących dziesięcioleciach musi stać się centralnym elementem strukturalnym polityki europejskiej i stanowi „program na rzecz transformacji Europy na wszystkich szczeblach” (zob. artykuł 3, s. 16). Wdrożenie Zielonego Ładu na obszarach wiejskich Europy nadal będzie wyzwaniem. Pod koniec XX w. szerzej pojęta gospodarka wiejska była nieco zaniedbywana w polityce europejskiej – poza mocnym zaangażowaniem w bezpieczeństwo żywnościowe, którego dowodem jest WPR. Z pewnością w połowie XXI w. obszary wiejskie ponownie się ożywią, ale w innym charakterze niż tylko miejsca produkcji żywności i włókien. Być może dzięki pandemii COVID-19 zyskaliśmy wgląd w niektóre aspekty tej koniecznej ponownej oceny. Stało się również jasne, że aby dostosować się do zmian i stawić czoła obecnemu kryzysowi oraz ewentualnym przyszłym kryzysom, obszary wiejskie muszą raz na zawsze zmierzyć się ze starymi, długotrwałymi wyzwaniami (artykuł 4, s. 22).

Osrodki miejskie będą zależne od obszarów wiejskich Europy nie tylko w kwestii żywności: znaczna część ich energii ze źródeł odnawialnych będzie pochodziła z europejskich obszarów wiejskich; niemal wszystkie dostawy wody będą pochodziły z obszarów wiejskich Europy, w szczególności z „wież ciśnień”, jakimi są wielkie łańcuchy górskie; wiele działań rekreacyjnych i turystycznych ludności będzie odbywało się na obszarach wiejskich Europy; a zrównoważona produkcja biomateriałów będzie prowadzona na europejskich ob-

szarach wiejskich, ponieważ gospodarka oparta na węglowodorze zostanie zastąpiona systemami produkcji neutralnymi pod względem emisji dwutlenku węgla. Transformacyjna zmiana sposobu, w jaki obecnie funkcjonuje cała gospodarka, nie jest dobrowolna. Jest konieczna. Należy zniwelować egzystencjalne zagrożenie, jakim jest kryzys klimatyczny. Dwadzieścia lat temu opinie, które aktualnie należą do głównego nurtu poglądów na temat niezrównoważonego charakteru obecnego modelu gospodarczego, były uważane za skrajne. W tej chwili są one popierane przez czołowych bankierów świata, takich jak Mark Carney², Specjalny Wysłannik ONZ ds. Działań w Dziedzinie Klimatu i Finansów. W obecnym systemie socjotechnicznym istnieje ogromna inercja, nawet jeśli, jak zauważono w licznych prognozach, długoterminowe koszty opóźnionych działań prawdopodobnie będą ogromne.

Obserwacje te są tłem dla opracowywania długoterminowej wizji dla obszarów wiejskich. Podkreślono w nich zasadnicze znaczenie obszarów wiejskich w budowaniu świata, w którym może się urzeczywistnić realizacja celów zrównoważonego rozwoju ONZ.

Wyobraźmy sobie, że za dwadzieścia lat ktoś spojrzy wstecz na działania w zakresie polityki, jakie podejmujemy obecnie w odpowiedzi na wyzwania, w obliczu których stoimy. Czy pomyśli, że nasze priorytety określone w Zielonym Ładzie oraz polityka w ramach pierwszego i drugiego filaru, które stanowią ramy europejskiej odpowiedzi w przypadku obszarów wiejskich, były co do zasady słuszne? Mam przecucie, że ta osoba spojrzy wstecz na Europejski Zielony Ład jako na ważny punkt zwrotny, od którego politykę zaczęto ukierunkowywać na budowanie podstaw zrównoważonej przyszłości, jednak z uwagi na wszechobecność sieci szerokopasmowych będzie się ona być może zastanawiała, o co chodziło w całym tym zamieszaniu związanym z brakiem takich sieci. Osoba ta może być zdziwiona, dlaczego martwimy się o dostępność usług, gdy autonomiczne pojazdy napędzane energią elektryczną dostarczają zamawiane przez nas podstawowe

1 OECD (2020) „Rural well-being: geography of opportunities” [„Dobrostan obszarów wiejskich: geografia możliwości”], <https://www.oecd.org/regional/rural-well-being-d25cef80-en.htm>.

2 Carney, M., (2021), „Value(s): Building a Better World for All” [„Wartość(ci): budowa lepszego świata dla wszystkich”], HarperCollins Publishers.

produkty. Może się również zastanawiać, dlaczego nie zrobiono więcej, by wzmocnić pozycję osób, które dysponują energią oraz umiejętnościami i opracowują nowatorskie rozwiązania problemów tak zróżnicowanych, jak opieka społeczna nad osobami starszymi, energia ze źródeł odnawialnych, lokalne systemy żywnościowe, i umożliwić im działanie w sposób, który zwiększałby sprawiedliwość środowiskową i społeczną: z jakiegoś powodu dotacje publiczne zbyt często zasilają ugruntowane interesy korporacyjne, zamiast pielęgnować te zielone inicjatywy.

Nie możemy zaprzeczyć uzasadnionym frustracjom osób, które borykają się ze znacznym spadkiem jakości usług oraz brakiem dostępu lub słabym dostępem do internetu. Te braki w usługach niewątpliwie sprawiają, że niektóre obszary wiejskie w mniejszym stopniu nadają się do zamieszkania i są mniej efektywne ekonomicznie, natomiast w artykule 2 (s. 11) jasno przedstawiono, w jaki sposób technologie cyfrowe ukierunkowane na człowieka mogą podnieść jakość usług publicznych i prywatnych oraz usprawnić świadczenie usług w wielu sektorach. Podczas pandemii COVID-19 zaobserwowaliśmy, że praca zdalna stała się dla wielu osób normą, co być może zapoczątkowało długoterminową zmianę. Dostępne i atrakcyjne miejsca na wsi przestały być tylko miejscami noclegowymi, a to stwarza możliwości dla lokalnych usług dostosowanych do tych nowych potrzeb. Natomiast na terenach, na których obecnie nie ma dostępu do internetu, w ciągu kilku lat można by rozwiązać problem dostępu do internetu, nakładając na globalne przedsiębiorstwa informatyczne podatek od dochodów lub sprzedaży, pod warunkiem że zostałby on przeznaczony na takie cele. Nie powinno to być zadanie realizowane w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich, ale kwestia praw obywatelskich.

Jakie zasadnicze zmiany należy wprowadzić, aby do połowy XXI w. zwiększyć odporność obszarów wiejskich w Europie? W centrum uwagi znajduje się konieczność

nie tylko łagodzenia zmiany klimatu, ale także wzmocnienia strategii przystosowania się do powodzi, susz i ekstremalnych temperatur. Utrata różnorodności biologicznej oraz inne formy szkód w środowisku, takie jak zanieczyszczenie wód, również osłabiają odporność. Europa może dawać przykład, jednak nadal niezbędne jest karanie sprawców przestępstw przeciwko środowisku za pomocą zielonych transgranicznych podatków³.

Odporności nie uda się osiągnąć wyłącznie za pomocą polityki ochrony środowiska. Jeśli decydenci publiczni będą tolerować wysokie poziomy nierówności społecznych lub przestrzennych, będzie to podsycało trudne do opanowania fale populizmu. W odpowiedziach udzielonych przez przedstawicieli obszarów wiejskich Europy na konsultacje w sprawie wizji długoterminowej możemy dostrzec dowody na to, że społeczności wiejskie nadzorują nowe, promujące włączenie społeczne modele rozwoju gospodarczego i społecznego opartego na społecznościach. Te różnorodne i często hybrydowe modele partnerstwa związanego z danym miejscem są wzorami szerszej zakrojonej zmiany

transformacyjnej. Europejska Sieć na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich zgromadziła wiele przykładów projektów finansowanych z programów rozwoju obszarów wiejskich⁴, które to projekty zapoczątkowują zmianę i mogą zainspirować do podjęcia dalszych inicjatyw⁵. Upowszechnienie ich byłoby korzystne dla wszystkich, jednak należy usunąć przeszkody w ich rozpowszechnieniu. Te zaś różnią się w poszczególnych państwach członkowskich – od zbyt skomplikowanych procedur administracyjnych po niewystarczające środki finansowe.

Obszary wiejskie Europy stoją u progu zmian, które mogą spowodować znaczną poprawę ich dobrobytu i odporności, ponieważ świat zwraca się ku biomateriałom zastępującym materiały oparte na węglowodorach, lokalnym systemom żywnościowym i ku energii ze źródeł odnawialnych. Obszary wiejskie Europy posiadają niemal wszystkie składniki niezbędne do budowania dynamicznej i bardziej odpornej przyszłości. Mamy nadzieję, że wkrótce będziemy dysponowali jasno określoną wspólną europejską wizją ścieżek adaptacyjnych, którymi musimy podążać.



© Freepik

3 Jeżeli przywiezione towary charakteryzują się większą wbudowaną emisją dwutlenku węgla niż produkty europejskie, transgraniczny podatek od emisji dwutlenku węgla stanowiłby zachętę do czystszej produkcji.

4 https://enrd.ec.europa.eu/projects-practice_pl

5 Zob. wybrane projekty uwzględnione w trzech edycjach konkursu Rural Inspiration Awards organizowanego przez Europejską Sieć na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (2019, 2020 i 2021), https://enrd.ec.europa.eu/projects-practice/_en?%5B0%5D=im_field_enrd_prj_keywords%3A20655.

PUBLIKACJE ENRD DOTYCZĄCE WIZJI

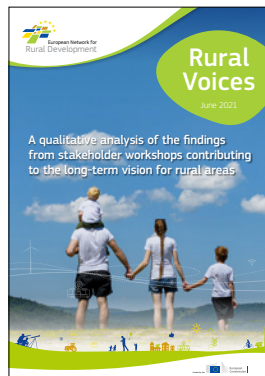
Magazyn „Rural Connections”
2/2021



Sprawozdanie podsumowujące
tydzień wizji obszarów wiejskich
ENRD



Tydzień wizji obszarów wiejskich –
Głosy wsi



PUBLIKACJE ENRD

Dzięki naszym publikacjom na bieżąco zapoznacie się ze wszystkimi najnowszymi wiadomościami, poglądami i zmianami w dziedzinie rozwoju obszarów wiejskich w Europie!

Każda publikacja ENRD jest wydawana dwa razy do roku i jest dostępna w wersji elektronicznej i papierowej w sześciu językach UE (DE, EN, ES, FR, IT, PL): https://enrd.ec.europa.eu/publications/search_pl.

Przegląd Obszarów Wiejskich UE

Główna publikacja tematyczna ENRD.

Broшура projektów EFRROW

Wybrane projekty współfinansowane w ramach EFRROW dotyczące konkretnego tematu z zakresu rozwoju obszarów wiejskich.

Magazyn „Rural Connections”

Magazyn ENRD przedstawiający aktualności i opinie podmiotów zaangażowanych w rozwój obszarów wiejskich w Europie.

Biuletyn ENRD

Wszystkie najnowsze wiadomości na temat rozwoju obszarów wiejskich z Europy bezpośrednio w jednym e-mailu miesięcznie!
Subskrypcja: https://enrd.ec.europa.eu/news-events/enrd-newsletter_pl.

WYSZUKIWANIE INFORMACJI O UE

Online

- Informacje o Unii Europejskiej we wszystkich językach urzędowych UE są dostępne w portalu Europa: https://europa.eu/european-union/index_pl.

Publikacje UE

- Bezpłatne i odpłatne publikacje UE można pobrać lub zamówić na stronie: <https://op.europa.eu/pl/web/general-publications/publications>.
- Większą liczbę egzemplarzy bezpłatnych publikacji można otrzymać, kontaktując się z Europe Direct lub z lokalnym ośrodkiem informacyjnym (zob. https://europa.eu/european-union/contact_pl).

ENRD online



Odwiedź stronę ENRD

 https://enrd.ec.europa.eu/home-page_pl

Zapisz się, aby otrzymać Newsletter ENRD

 https://enrd.ec.europa.eu/news-events/enrd-newsletter_en

Śledź ENRD w mediach społecznościowych

 www.facebook.com/ENRD_CCP

 www.twitter.com/ENRD_CP

 www.linkedin.com/company/enrd-contact-point

 www.youtube.com/user/EURural

 www.instagram.com/enrdcp

ENRD Contact Point
Rue de la Loi/Wetstraat, 38 (bte 4)
1040 Bruxelles/Brussel
BELGIQUE/BELGIË
Tel. +32 2 801 38 00
info@enrd.eu